

SZENT ATANÁZ GÖRÖG KATOLIKUS HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

SZENTÍRÁSTUDOMÁNYI TANSZÉK

Levelező Tagozat

A NAPKELETI BÖLCSEK

készítette :

PAPP NÓRA

szaktanár :

GÁNICZ ENDRE

Nyíregyháza

2008

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
Máté evangéliumának második fejezet	5
I. A gyermekség evangéliumokról	6
II. Júdea provincia történelme	7
III. Betlehem	11
IV. Nagy Heródes király	13
V. Jézus születése	14
VI. Napkeleti bölcsek	17
VII. A bölcsek tudakozódása	25
VIII. A betlehemi csillag	26
IX. Út napkelet felől	28
X. Főpapok, írástudók	29
XI. A betlehemi prófécia	32
XII. A csillag feltűnésének ideje	32
XIII. Istenszülő Szűz	33
XIV. A bölcsek adorációja	35
XV. Kelet kincsei	35
XVI. Az álombéli utasítás	36
XVII. Az új haza Egyiptom	37
XVIII. Aprószentek	38
XIX. A hazatérés	40
Eredmények	42
Összefoglalás	43
Bibliográfia	47
Summary	50

BEVEZETÉS

A napkeleti bölcsek az Atya szeretetének végső eszközét a megtestesült Jézus Krisztust jönnek köszönteni. Felismerték, hogy az Isten Fia emberi testben éli meg a mi életünket a kiszolgáltatott csecsemőkortól kezdve. Mindannyiunk sorsát veszi magára, félelmeinket, korlátainkat, a menekülő, hazáját elhagyni kényszerülő ember magányát, a meg nem értett idegenségét, a szegény nyomorát, a fiatal bizonytalan jövőjét. Nincs senki a világon, aki azt mondhatná, semmi közöm hozzá. Jézus születésével a végidő már elkezdődött, beteljesedtek a próféciák. Az ember attól kapja meg méltóságát, hogy Krisztus részesévé tette emberi természetünket. A második Isteni személy a megváltásunkért a római császár alattvalójává vált. A bölcsek képviselik az ókori tudomány mestereit, akiknek hosszú, komoly csillagvizsgálatra, kutatómunkára volt szükségük, hogy elérjenek az igaz Istenhez.¹

Éppen ezért, célom, hogy a napkeleti bölcsek szerepét az evangéliumban megfejtsem. Minden gyermek legelőször a karácsony ünnepét érzi át, értelmezi és zárja a szívébe. A kis Jézus története, számára lehet, hogy még csak mese, és még inkább azzá teszi a három király látogatásának legendás motívuma. Ez a benyomás elkísér minket felnőtt korunkban is. Jézus mellett vagy ellen, mindenkinek döntenie kell, ettől függ sorsa az ítéleten.

Dolgozatomban igyekszem megvilágítani, mit ért a Biblia a bölcsek napkeleti megnevezése alatt. Miért gondoljuk, hogy a bölcsek hárman voltak? Milyen tudományban voltak bölcsek Jézus napkeleti látogatói? Hogyan lettek a bölcsekből királyok? Milyen népi hagyomány rakódott a szentírási történetre? Létezett-e valójában a betlehemi csillag? Vagy csak egy szimbólum, mint ahogy az ókorban minden nagy személyiség születését csillag kíséri, pl. Mithriadesz, Mózes, Ábrahám a rabbinikus irodalomban, vagy Julius Caesar halálakor üstököst láttak. Ahhoz, hogy a bölcsek a római fennhatású Júdeába érkezzenek, be kellett lépniük a Római birodalomba, amit biztosan ellenőriztek a légiós határőrök. A napkeleti bölcsek hódolatáról a gyermek Jézus előtt, január 6.-án vízkeresztkor emlékezik meg a latin egyház. Az ünnep második vonása Jézus megkeresztelkedése a Jordán vizében, harmadik vonása a kánai mennyegző csodájáról való megemlékezés, amikor Jézus a vizet borrrá változtatta. A vízkereszt eredetileg Krisztus születésének az ünnepe volt, keletkezése megelőzte a december 25.-ei ünnepet. Nyomai már a Kr. u. 3. századtól felfedezhetők.

¹ Vö. VARGA ZS., *Jubileumi kommentár a Szentírás magyarázata, III. köt.* Budapest 1995, 9-10.

Nyugaton a Kr. u. 4. században vezették be a december 25.-ei karácsonyt, viszont a január 6.-ai megemlékezést már nem lehetett beszüntetni, így azt átalakították a napkeleti bölcsek, vagyis három királyok ünnepévé. A keleti egyházban vízszentelést tartanak január 6.-án Jézus megkeresztelkedésének emlékére.

Az epiphánia, theophánia a hellenisztikus vallás kultuszaiban az istenség megjelenését jelentette. Az ünnep valószínűleg Alexandriában keletkezett, ahol január 6.-án a szűztől született Nap, Héliosz Aión ünnepét tartották. I. Amenemhet fáraó óta ugyanis a téli napforduló idejét tévesen számolva január 6.-án tartották. Miután a naptárt kijavították, az új kis Nap születését mégis a régi naptári helyén tartották meg. Az alexandriai keresztények, Krisztust látták a sok istenség tulajdonságát magába olvasztó Héliosz alakjában. Héliossal azonosították Dionüszosz boristent, az ő epiphániáját is ekkor ünnepelték.²

A napkeleti bölcsek elsőként köszöntötték a megtestesült Megváltót a pásztorok mellett. Az idegen bölcsek hódolatának üzenete az, hogy más nemzetek felismerték Jézusban a Messiást, míg a zsidóknak, a választott népnek a szeme zárva maradt. A napkeleti bölcsek tudománya a csillagvizsgálás volt. Az asztrológiában kifinomultak voltak a pártus tudósok, túl is értékelték azt, istenítették. Az Úr az ő tudományukat használta fel arra, hogy megmutassa az igaz Szabadítót, aki elhozza az igaz vallást, legyőzve az asztrológia istenítésének tévedését. Talán vannak az egyházban, akik elvetik a napkeleti bölcsek létezését, mint hús-vér emberét, tisztán legendának tartva azt. Nem így tett a Kölni világtalálkozón XVI. Benedek pápa, aki a Kölni Dómban elhelyezett napkeleti bölcsek ereklyéi előtt imádkozott, megvédve ezzel a bölcsek létezésének lehetőségét és az ereklye tiszteletet.

Miért ne lehetne, hogy a csillagjósok megtérése volt a kisdéd első csodája?³ Hol van a zsidók újszülött királya? A kérdést a pogányok teszik fel, akik hamarosan a választott nép helyébe lépnek. Készséggel hitet tesznek a pogány bölcsek a Messiás mellett, pedig még az apostolok is milyen nehezen fogadták el, értették meg Jézust.

Máté a zsidókeresztényeknek írja evangéliumát, célja, hogy bizonyítsa, Jézus az Ószövetség megígért Messiása. Ennek érdekében, gyakran idézi az Ószövetséget. Csakhogy a zsidók nem egészen ilyen Szabadítót vártak. A második fejezet az evangélium külön anyaga. Az Atya vonzza azokat a lelkeket, akik kíváncsiak az igazságra, mint a napkeleti bölcsek.

² Vö. GECSE G., „vízkereszt”, in *Vallástörténeti kislexikon*, (szerk. Lakatos György) Budapest 1971, 321.

³ Vö. SZABÓ F., *Az Emmauszi úton*, Róma 1987, 36-47.

MÁTÉ EVANGÉLIUMÁNAK MÁSODIK FEJEZETE⁴

Mt 2,1 „Amikor a Júdeai Betlehemben Heródes király idejében Jézus megszületett, bölcsek jöttek napkeletről Jeruzsálembe

2 és kérdezősködtek : >Hol van a zsidók újszülött királya? Láttuk csillagát napkeleten, s eljöttünk, hogy bemutassuk neki hódolatunkat.<

3 Ennek hallatára Heródes király meghökkent s vele együtt egész Jeruzsálem.

4 Összehívta tehát a főpapokat és a nép írástudóit és tudakozódott tőlük, hol kell a Messiásnak születnie.

5 >Júda Betlehemében – válaszolták - mert így jövendölt a próféta :

6 Te Betlehem, Júda földje, egyáltalán nem vagy oly kicsi Júda nemzetségei közt, hisz belőled származik majd a vezér, aki népemnek, Izraelnek pásztora lesz.<

7 Erre Heródes titokban magához hívatta a bölcseket és pontosan megtudakolta tőlük a csillag feltűnésének idejét.

8 Aztán elküldte őket Betlehembe. >Menjetek –mondta- s szerezzetek pontos értesülést a gyermek felől. Ha megtaláltátok, jelentsétek nekem, hogy én is elmenjek és hódoljak neki.<

9 Azok meghallgatták a királyt s útra keltek. S lám a csillag, amelyet napkeleten láttak vezette őket míg végre meg nem állt a hely felett ahol a gyermek volt.

10 A csillagot megpillantva nagyon megörültek.

11 Bementek a házba, és meglátták a gyermeket anyjával, Máriával. Leborultak és hódoltak neki, majd elővették kincseiket s ajándékot adtak neki : aranyat, tömjént és mirhát.

12 Mivel álmukban utasítást kaptak, hogy ne menjenek vissza Heródeshez, más útvonalon tértek vissza hazájukba.

⁴ Békés-Dallos fordítás szerint

13 Azután, hogy elmentek, megjelent álmában Józsefnek az Úr angyala s ezt mondta neki : >Kelj fel, fogd a gyermeket és anyját, menekülj Egyiptomba, s maradj ott, amíg nem szólok, mert Heródes keresi a gyermeket, meg akarja ölni.<

14 Felkelt s még akkor éjszaka fogta a gyermeket és anyját és elmenekült Egyiptomba.

15 Ott maradt Heródes haláláig. Így beteljesedett, amit a próféta szavával mondott az Úr : >Egyiptomból hívtam az én fiamat.<

16 Amikor Heródes látta, hogy a bölcsek kijátszották haragra lobbant és Betlehemben meg a környékén minden fiúgyermeket megöletett, kétéves korig, a bölcsektől megtudott időnek megfelelően.

17 Így beteljesedett, amit Jeremiás próféta jövendölt :

18 >Kialtozás hallik Rámában, keserves sírás és jajgatás : Ráchel siratja fiait, s nem akar vigasztalódni, mert nincsenek többé.<

19 Amikor Heródes meghalt, megjelent álmában Józsefnek az Úr angyala

20 és így szólt hozzá : >Kelj fel, fogd a gyermeket és anyját és menj Izrael földjére, mert meghaltak akik a gyermek életére törtek.<

21 Erre felkelt, fogta a gyermeket és anyját és Izrael földjére ment.

22 De amikor meghallotta, hogy Júdeában atyja, Heródes után Archelausz uralkodik, félt odamenni, ezért egy álmában kapott utasításra Galilea tartományába költözött.

23 Odaérve Názáret városában telepedett le. Így beteljesedett a próféták jövendölése: >Názáretinek fogják hívni.<

I. A GYERMEKSÉG EVANGÉLIUMOKRÓL

Máté és Lukács evangélistánál találunk a kanonizált evangéliumok közt gyermekség evangéliumot.⁵ Máté és Lukácsnak nem célja, hogy minden eseményt leírjon Jézus gyermekkorából.

A gyermekségevangelium, nem legenda, nem monda, nem midrás vagy peser, a midrás egy válfaja. Nem legenda, mert az evangélium arra indít, hogy Jézust Isten Fiának ismerjük el, míg a legenda olyan irodalmi mű, aminek célkitűzése, hogy az olvasót a hősök utánzására

⁵ Vö. FARKASFALVY D., *Bevezetés az újszövetségi szentírás könyveihez*, Budapest 1994, 36-42.

késztesse. Az evangélium nem monda, mert az evangélium, Jézus messiási mivoltát igazolja, a monda pedig a család, a törzs eredetét kutatja. Az evangéliumban Jézus családfájának bemutatása, isteni származásának bemutatását szolgálja. Az evangélium nem midrás, mert az evangélium Jézus születésének történelmi tényéből indul ki, a midrás zsidó műfaj pedig a Szentírást aktualizálja a jelen helyzetre. A gyermekségevangélium nem is peser, ami a szentírási jövendöléseket a jelenre alkalmazza, mert az evangéliumok már a feltámadás tudatában íródtak meg.

A gyermekségevangélium homologia, vagyis hitvallás. Hitvallás arról, hogy a Szűztől és Szentlélektől született fiú az Isten Fia. Mindkét evangélista saját igehirdetésének céljával válogatott a Jézus gyerekkoráról szóló történetek közt. A teológiai mondanivaló fényében csoportosították és rendezték a forrásokat. Független, önálló anyagokat használtak. Látszólag ellentmond egymásnak a két gyermekségevangélium, pedig igazából kiegészítik egymást. Sugalmazás alapján történt a válogatás, leírás. Hangnemük eltér a mitológikus elbeszélésektől.⁶

II. JÚDEA PROVINCIA TÖRTÉNELME⁷

Jézus a júdeai Betlehembben született. Júdea római tartomány volt, a Római birodalom részét képezte. Júdea Izrael déli része volt. Az északi két tartományt Galileának és Szamáriának hívták. Ezek Szíria római provinciához tartoztak.

Júdeát a zsidók eredetileg Júdának hívták, mert Júda ősatya élt ezen a földterületen.⁸ Lássuk hát Júda földjének történetét a Makkabeus felkeléstől kezdve.

A hellenizált szeleukida tisztségviselők bálványozásra kényszerítették a zsidó népet. Hasmoneus Mattatiás pap megtagadta az áldozatbemutatást Zeusz szobra előtt, megölve a szeleukida hivatalnokot. Ezután a hegyekbe menekült fiaival Kr. e. 167-ben. Fia, Makkabeus Júdas

⁶ Vö. WALVOORD, J. – ZUCK, R., (szerk.) *A Biblia ismerete kommentársorozat, VI. köt.* Budapest 1997, 21-25.

⁷ A perikópát szavanként szándékozom elemezni. A görög eredetű történelmi neveket sz betűvel írom a dolgozatomban, a római eredetűeket s betűvel.

⁸ Vö. GYÜRKI L., *A Biblia földje*, Budapest 1998, 36-45.

vezette a felkelést Kr. e. 164-től, apja halála után. Júdás elhódította a szeleukidáktól Jeruzsálemet, újból felszentelte a templomot, vallásszabadságot harcolt ki a szeleukida királytól. Júdás öccse, Jonatán már nem volt egyértelmű hős a nép szemében, mert felvette a főpapi, etnarcha, stratégia címet is, hatalomra szomjazva. Simon területeket csatolt Júdához. Joannesz Hyrkanosz elfoglalta Szamáriát, Iudumeát, kelet Jordániát, függetlenné tette Palesztínát. Aristobulosz elfoglalta Galileát, felvette a királyi címet. Alexander Janneusz király önkényesen uralkodott, a farizeusok a szeleukidákat hívták az országba ellene, felesége Szalome Alexandra királynő azonban kibékült a farizeusokkal. Josephus Flavius A zsidó háború című könyvében azt írja, hogy Alexandra királynő, az egyik fiát II. Hyrkanoszt főpappá tette. Mikor a királynő megbetegedett, másik fia, II. Arisztobulosz magához ragadta a hatalmat. Az edomita Antipatrosz, Nagy Heródes apja, II. Hyrkanosz tanácsadója azt javasolta, hogy az arab királytól Aretasztól kérjen sereget és foglalja el a trónt.⁹

II. Aristobulosz Jeruzsálembe húzódott vissza híveivel, vesztésre állt, amikor a rómaiak kísérették Pompejus római hadvezér parancsára. Antipatrosz elkísérte II. Hyrkanoszt, Damaszkuszba Pompejushoz és pénzt ajánlottak, hogy Pompejus II. Hyrkanosznak adja a zsidó trónt, mégis csak főpap maradt. A zsidók által elfoglalt Szíriát, Pompejus a római birodalomhoz csatolta Kr. e. 63-ban. Pompejus bement Jeruzsálemben a szentek szentjébe, ezzel megszenteltelenítve azt. II. Aristobuloszt Rómába küldték túszként. A római uralom idején Szíria helytartója Scaurus lett. II. Aristobulosz fia, Alexander megtámadta II. Hyrkanosz főpapot. II. Hyrkanosz segítségére Markus Antónius sietett, Gabinius júdeai helytartó kérésére. Markus Antonius serege egyesült II. Hyrkanoszéval, amit Antipatrosz vezetett. Alexander háborút veszített. Apja, II. Aristobulosz megszökött Rómából. Nem sokáig élvezte a szabadságot, Markus Antónius elfogta, bilincsbe verve vitette vissza, másik fiával Antigónossal együtt.

Scaurus és Gabinius utóda a szíriai kormányzásban Crassus lett. Crassus meghalt Charrénál, amikor a pártusok bevonultak Szíriába Kr. e. 54-ben. Cassius római hadvezér verte ki őket. II. Aristobuloszt megmérgezték római fogságában Pompejus római hadvezér parancsára, II. Arisztobulosz fiát, Alexandert pedig lefejezték. Alexander lánya Mariamne volt, akit Antipatrosz fia, Heródes feleségül vett. Heródesnek már volt egy felesége, az arab származású Dorisz. Julius Caesar amikor Farnakes kilikiai trónbitorló ellen vonult harcba, útközben megerősítette címében Jeruzsálemben II. Hyrkanosz királyt. A Farnakes elleni Fekete-tenger melletti csatából írta Julius

⁹ Vö. FARKASFALVY *op. cit.*, 36-42.

Caesar a szenátusnak, hogy : „Jöttem, láttam, győztem”, amely mondása szállóigévé vált. Miután Julius Caesart leszúrták, megalakult a második triumvirátus, Lepidus, Oktaviánus, aki a későbbi Augustus császár és Markus Antonius részvételével. Felosztották maguk között a római birodalmat, Markus Antónius keletet kérte. Markus Antonius, Tarsusba hajózva találkozott Kleopátra egyiptomi fáraónővel. Heródes is találkozott Markus Antóniusszal, akit ajándékokkal halmozott el. A római hadvezér Heródest és testvérét Fazaélt nevezte ki tetrarchának.¹⁰

Kr. e. 40-ben a pártusok betörték Szíria római provinciába, amihez hozzá tartozott Galilea és Szamária. A pártusok hadvezére Pakoros királyfi volt ill. II. Orodos pártus király társuralkodója IV. Frátes és Bazarpanes. Pakoros betört Jeruzsálembe, Antigonoszt, II. Aristobulosz fiát helyezte vissza a jeruzsálemi trónra II. Hyrkanos helyett. A pártusok elfoglalták Sidon, Ptolemais, Marisa, Joppé, Rhésa, Sepphoris, Samosata, Hyrkania, Ekdippon várost is. A jeruzsálemi városfalat Fazaél védte, Heródes pedig a királyi palotát. A jeruzsálemi templom a pártusok kezére került.

Fazaélt és II. Hyrkanoszt a pártusok elfogták, Heródes a családját a Maszada erődbe menekítette, másik testvérével, Józseffel együtt. Fazaél a fogságban öngyilkos lett. II. Hyrkanosznak levágták a fülét, hogy így alkalmatlanná tegyék az uralkodásra. Ő Párthiába került fogságba. Markus Antónius triumvír, Ventidius hadvezért küldte a pártusok ellen. Voltak zsidók, akik a pártusok mellé álltak. Ezeket Heródes legyőzte, a győzelem emlékére emelte a Heródion erődöt. Petrában az arab királytól kért segédsapatokat, de Malchos király elutasította, mert félt a pártus támadástól.

Heródes ekkor Kleopátra fáraónőhöz fordult, majd Rómába utazott Markus Antoniushoz, aki zsidó királynak tette meg. Csakhogy ekkor még a pártusok parancsoltak Jeruzsálemben, Antigonosz bábkirály által, aki II. Arisztobulosz fia volt. Markus Antónius, Silo és Dellius hadvezéreket küldte Heródessele a pártusok ellen. Pakoros pártus királyfi meghalt a csatamezőn, csakúgy, mint Heródes testvére, József. A pártus háború három évig tartott, ekkor Párthiában IV. Frátes király uralkodott.

Kr. e. 37-ben sikerült Heródesnek a rómaiak segítségével a pártusok ellenében a jeruzsálemi zsidó trónt elfoglalni. A zsidók az edomita Heródest nem tartották igazi zsidónak,

¹⁰ Vö. BODA L., *A Makkabeusi kortól Heródesig a kumráni közbátékkal*, Budapest 1996. 98-106.

aki ráadásul rómaparát politikát folytatott. Amikor Rómában a királyi címet elnyerte a Capitoliumon Jupiternek áldozott. Caesareában pogány templomot emelt Augustus és Róma tiszteletére. Kénye kedve szerint választotta meg, küldte el, ölette meg a főpapokat. Felépítette a jeruzsálemi templomot, de a kapuja fölé római sást állított aranyból. Zsarnok uralkodása miatt a messiási eszme, a boldog ország utáni vágyakozás, általánosabb méretet öltött. Nagy Heródes uralkodott Galilea, Szamária, Júdea, Idumea, Iturea, Trachonitis, Dekapolisz, Perea, Bythinia felett. Szíria helytartójának Sosiust nevezte ki Markus Antónius.

Heródes üzent Párthiába II. Hyrkanosznak, hogy térjen vissza, s megkapja a főpapi címet, de visszautasításra talált, így Heródes felesége Mariamnénak öccse lett a főpap. Kr. e. 36-ban Markus Antonius Párthiára támad, de veszít. Oktáviánus triumvír, aki később Augustus néven lett császár Kr. e. 29-ben békét kötött a pártusokkal.¹¹ Heródes hatalmas, nagyszabású építkezései elősegítették a római kultúra terjedését. Kr. e. 29-22 közt várost épített a császár tiszteletére, Caesariát, ami jelentéktelen faluból, százezer lakosú nyüzsgő kikötővárossá vált. Színház, fürdő, lóverseny... minden megtalálható volt ott, szinte második fővárosként működött. Nem hiányzott a nyilvános illemhely sem és a folyóvíz a turisták számára. Sajnos a bizánci korban egy földrengés következtében elsüllyedt a több száz hajó horgonyzására alkalmas kikötő a hullámtörővel együtt. Augustus császárnak templomot emelt a városban.

Heródes másik építkezési vállalkozása volt a Maszada erőd. Az erődöt egy hegycsúcs belsejében alakították ki. Esővízzel működő vízvezetékrendszere volt a várnak és padlófűtése. A rómaiak rombolták le a zsidó lázadás idején. A Betlehem melletti Herodion erőd, amit szintén Heródes emelt, ma is a nevét viseli. Legnagyobb érdeme azonban az edomita királynak a Templom újjáépítése. Szentélykörzetet alakított ki, oszlopcsarnokokat, fürdőket. Meredek lépcsősor vezetett az áldozati oltárokhoz. A középületeket római vízvezetékekkel látta el. A Templom-hegy lábánál erődöt épített, ez lett a római helytartó székhelye, a római katonaság támaszpontja. A Makkabeus korban épített erődöt Heródes kibővítette, Antoniának nevezte el. Szamária várost átalakította, Sebasténak nevezte el. Augustusnak itt is templomot épített, továbbá palotát, amfiteátrumot, stadiont.¹²

¹¹ Vö. FLAVIUS, J., *A zsidó háború*, Budapest 1999. 167-175.

¹² Vö. FARKAS H., *A Biblia rejtélyei*, Budapest 2000, 223-227.

Nagy Heródes halála után Palesztinát felosztva örökölték fiai, Archelausz etnarcha vagyis fejedelem uralkodott Júdeában, Idumeában, Szamáriában Kr. u. 6-ig, majd római helytartóké lett a provincia, Coponiusé, Pilátusé stb. Antipás tetarca vagyis negyedes fejedelem pedig Galileában, Pereában uralkodott Kr. u. 9-ig. Fülöp negyedes fejedelem pedig a Jordánon túl, Bythiniában, Trachonitiszben, Itureában Kr. u. 34-ig Josephus Flavius zsidó történetíró szerint viszont Fülöpé volt Perea tartomány.

Kr. u. 135-ig maradt római provincia Galilea, Szamária, Szíria alá besorozva, és Júda, Júdea néven külön helytartóval. Nagy Heródes fiainak uralma alatt Kaifás volt a főpap Kr. u. 18-36. Apósa Annás volt, aki Kr. u. 6-15 közt volt a főpap, de befolyása veje irányítása alatt is megmaradt.

III. BETLEHEM

Júda ill. Júdea római tartomány történetének áttekintése után lássuk Betlehem települést. Ma Betlehem Izrael részeként a Palesztin autonóm területen fekszik. Betlehem valódi neve Beth Lahamu, aminek jelentése, kenyér háza. Lahma, kánaáni termékenység istennő volt.

Betlehem, Jeruzsálemtől délre, 8 kilométerre fekszik, 777 méter magasságban. 3 napi járóföld Názárettől. Létezik egy galileai Betlehem is, Názárettől pár kilométerre. Betlehem, Mikeás prófétánál szerepel, mint egy király szülőhelye : „De te, Efrata Betlehemje, kicsiny vagy ugyan Júda ezrei között, mégis belőled származik majd nekem, Izraelnek jövőendő uralkodója, származása az ősidőkre, a régmúlt időkre nyúlik vissza..” (Mik 5,1)¹³

Efrata, az efraita nemzetségre utal, amelyből Dávid király származott. Betlehem már Kr. e. 1400-ban lakott település volt. A Messiást -a zsidó hagyomány szerint- Dávid házából várták ezért volt jelentősége, hogy Jézus is Betlehemből született, mint Dávid és Dávid törzséhez is tartozott. A zsidók minden szombati istentiszteleten elimádkozták a 18 áldást, amiben szerepel : „Dávidnak, szolgálj nekem sarjadékat keltsd fel sietve, és emeld fel szarvát, segítségem által.”¹⁴ Ez lényegében a

¹³ Az ószövetségi idézetek a Szent Jeromos Bibliatársulat fordítása szerint szerepelnek.

¹⁴ Vö. WOUK, H., *Én Istenem*, Budapest 1993, 65-73.

Messiás eljövételének siettetése. A szarv kifejezés ellenállhatatlan erőt jelent, ami az üdvöt valósítja meg.

A betlehemi barlangistálló helyére Nagy Konstantin császár építette a Születés templomát, ahová később Hadriánus császár, Adonisz római istenség szobrát állította. A Születés templom oltára alatt fehér márványban ezüst csillag jelöli Jézus születésének helyét. A sziklából kivájt jászolt márvánnyal burkolták be. A legősibb zarándokhely Betlehem. Már a Kr. u.-i 160-as években Szent Jusztin említést tesz a barlangról, amit Krisztus szülőhelyeként tiszteltek. A Születés temploma hamarabb felépült, mint a Szent Sír bazilika Jeruzsálemben. A Születés templomának fennmaradtak mozaikjai, oszlopsora, de a ma látható falait a keresztések emelték. Boltíves bejáratát az oszmán-török időkben alacsony ajtóvá falazták be, hogy a betérő akaratlanul is meghajoljon és tiszteletet mutasson Krisztus szülőhelye iránt.

A római katolikus, örmény, görög ortodox egyház közösen felügyeli a templomot. A bazilikától nem messze található egy másik barlang, amiben a legenda szerint Egyiptom felé menekülve bújt meg a Szent Család. Mialatt Mária Krisztust szoptatta a barlang földjére lecseppent egy kis anyatej.¹⁵

IV. NAGY HERÓDES KIRÁLY

Josephus Flavius zsidó történetíró említi, hogy az esszénusok Heródesnek gyerekkorában megjósolták, hogy király lesz. Heródes királyi udvarában is előfordultak esszénusok, akik gyógyítással, álmfejtéssel, jövendőmondással, horoszkópkészítéssel, csillagászáttal foglalkoztak. Nagy Heródes fiának Archelausznak a kilenc kalászról szóló álmát is egy esszénus fejtette meg. Az esszénus Simon úgy magyarázta az álmot, hogy Archelausz 9 évig uralkodott, ezzel befejezte fejedelmi pályafutását. Valóban, a római császár Augustus magához kérte pár nap múlva és száműzte Viennába. A templomban is előfordultak esszénusok, tanítványaikkal. Egy kumráni esszénus megjövendölte I. Arisztobulosz zsidó király testvérének Antigonosznak a közeli halálát. Josephus Flavius nagyon jól ismerte az esszénusokat, három évig élt köztük, Kumránban tanult. Maga is megjósolta Vespazianusnak, hogy római császár lesz.

¹⁵ Vö. KROLL, G., *Jézus nyomában*, Budapest 1982, 85-93.

Markus Antónius segítségével lett Heródesé a zsidó korona. Viszont Kleopátra egyiptomi fáraónőnek, Markus Antonius kedvesének kellett ajándékoznia a zsidó tengerparti városokat, Joppét, Gadarát, Hippost, Gázát, Anthedont, vagyis Cölesziriát. Amikor Markus Antónius a pártusok ellen vonult, Kleopátra elkísérte az Eufrátesz folyóig. Ekkor találkozott Heródeszel Júdeában. Heródes kénytelen volt bérbe venni pénzért Kleopátrától saját városait, köztük Jerikót is, ami igen értékes volt a balsampálmái miatt. Az actiumi csata után, amiben Markus Antónius kegyvesztett lett Kr. e. 31-ben, Heródes behízelegte magát Oktavianus a későbbi Augustus császár kegyeibe. Hivatalos adománylevelet kapott tőle, amiben Júdea királyának nevezi ki. Szíria római helytartója ekkor Varro volt.

Heródes első felesége az arab Dorisz. Tőle született legidősebb fia Antipatrosz. Heródes anyja is arab volt, Kypron. Heródes második felesége Hasmonaeus Mariamne, tőle született Alexander és Aristobulosz. Heródes megvádolta fiait, Alexandert és Aristobuloszt azzal, hogy meg akarják őt mérgezni, ezért tárgyalást rendezett Szebasztéban, ahol halálra ítélte fiait. A tárgyalásra és kivégzésre annak kegyetlensége miatt, nem ment el Szíria helytartója Saturninus. Ugyan ezzel a váddal végeztette ki Heródes, másik fiát Antipatroszt is a saját halála előtt 5 nappal. Azokat is kivégeztette, akik fellázadtak ellene, mert a római arany sasokat a légió hadi jelvényeit felállította Jeruzsálemben. Heródes második feleségének Mariamnénak húga lett volna Heródes testvérének Ferorasznak a felesége, de Ferorasz nem kért a kényszerházasságból és inkább Párthiába távozott.

Heródesnek számos felesége és gyermekei voltak. Szamariai Maltakétól született Antipász és Archelausz, akiket az evangéliumokból jól ismerünk, továbbá egy kislány Olympiász. A jeruzsálemi Kleopátrától született Fülöp, szintén evangéliumi szereplő. Pallasztól született Fazaél, Fédrától született Roxan, Elpistól született Szalome. A gyermekek házasságát úgy intézte Heródes, hogy a környező országok a befolyása alá kerüljenek. Archelausz felesége lett a Kappadókiai király lánya, fiaik Armenia királyai lettek. A kivégzett Aristobulosz fia Agrippa, újra összefogta Nagy Heródes egész birodalmát.¹⁶

V. JÉZUS SZÜLETÉSE

¹⁶ Vö. FLAVIUS, J., *Zsidók története*, Budapest 1983, 257-264.

Az apokrif evangéliumok is megemlékeznek Jézus betlehemi születéséről. Jakab protoevangéliuma legkorábban a Kr. u. 2. század második felében íródhatott. József első házasságából született Jakab szájába adja a szerző a történetet. Felületesen ismeri a zsidó szokásokat az apokrif. A férj kiválasztása ugyanolyan módon történik benne, mint Mózes idejében a főpap kiválasztása.

József az első házasságából származó fiait is elvitte Betlehembe a népszámlálásra. A barlangban hagyta Máriával fiait, amíg ő bábát keresett. Érdekessége az iratnak, hogy az éppen megszületett Jézus csecsemő teste, fényből formálódik.¹⁷

A pszeudo Máté apokrif evangéliumban is fénytestű a kis Jézus. Az ókeresztény elképzelés szerint, Máté nem akarta nyilvánosságra hozni mindenki előtt az iratot, ezért héberül írta meg. A manicheus tanítvány Leucius rosszul fordította le, ezért adja közre Chromatius és Héliodorus püspök a Hieronymus egyháztanítóhoz írt levélben. Itt már megjelenik Mária szüzességének dogmája. Tartalma röviden a következő. Amikor Mária megszülte a kis Jézust, az olyan erős volt, hogy egyből lábra állt. Zelomi és Salome bábák nem mertek a fényesség miatt először belépni a barlangba, ami fényesség Jézust vette körül. A szülés már megtörtént, de Zelomi megvizsgálta Máriát, hogy nincs e szüksége valami gyógyszerre. Ekkor tapasztalta, hogy Mária szűz. A kint várakozó Salome ezt nem hitte, ezért elsorvadt a keze, de mihelyst megérintette Jézus pólyájának szegélyét, ismét egészséges lett. A harmadik napon a barlangból kihozta Mária az istállóba a kis Jézust, jászolba helyezte, ahol az ökör és szamár leborulva imádták.¹⁸

Józsefnek az ácsnak története című apokrif irat Egyiptomból ered. A mű eredetileg nem tartalmazta a hozzá fűzött gyermekségtörténetet. Érdekesség, hogy az iratban maga Jézus meséli el, hogy Betlehemben, egy barlangban született közel Ráchel sírjához, aki Jákob pátriárka felesége volt. Mária szüzi foganása szintén szerepel az iratban. Józsefet papnak mondja, akinek mellékfoglalkozása ács. Első házasságából származó gyerekek Júdas, Justusz, Simon, Jakab, Assia, Lydia. Mária tizenkét évesen a templom szolgálatában volt, amikor a papok férjhez adták Józsefhez. Sorsvetéssel választották ki a tizenkét törzsből Józsefet. Mikor hazatértek, József még két évig az ácsműhelyében lakott, Mária pedig felnevelte Jakabot, aki a gyermekek közül még egyedül otthon maradt. József hazatértekor Mária három hónapos

¹⁷ Vö. ADAMIK T., (szerk.) *Apokrif iratok Csodás evangéliumok*, Budapest 1996, 5-24.

¹⁸ *Ibidem* 47-63.

állapotos volt. József akkor nyugodott csak meg zavarodottságából e miatt, amikor Szent Gábor arkangyal közölte vele, hogy a kisfiú a Szentlélektől fogant.¹⁹

Mária megszüli fiát Jézust, aki nem Szent Józseftől fogant, hanem a Szentlélektől. Szent József csak a nevelőapja volt Jézusnak, aki az Isten Fia. Mindezen dogmák, az apokrif evangéliumokból is kiolvashatóak. Gyakran megkérdőjelezték ezeket az alapvető hitigazságokat a nem keresztények és a bibliakritika is. A bibliakritika általában későbbi betoldásnak tartja a szüzi foganásra utaló részeket, hellenista vagy pogány hatásra. Mária szüzessége családi titok lehetett. A zsidóságot pedig főleg a dávidi leszármazás érdekelte a Messiással kapcsolatban. Ha azonban Jézusnak, Szent József lett volna a biológiai apja, az sem érintené a hitünket, állítja Joseph Ratzinger, vagyis XVI. Benedek pápa, A keresztény hit című könyvében.²⁰

A zsidók nem tartották a Messiás kritériumának, hogy anyja szűzen fogadjon, látjuk ezt Keresztelő Szent János esetében is, akit Messiásnak hitt a tanítványi köréből jónéhány ember, az írástudók is rákérdeznek erre tőle. Apolló is a Keresztelő híve, akit Szent Pál térít meg a Jézus hitre. Keresztelő Szent János hívei ma is élnek mandeus néven, Irak, Irán határán. A Bar Kochba felkelés miatt menekültek Mezopotámiába. Az Efezusi zsinat Kr. u. 431-ben Máriát, Theotokosznak, Istenszülőnek mondta ki. A Khalkedoni zsinat Kr. u. 451-ben kijelentette, hogy Jézus valóságos Isten és valóságos ember. A dogmák rögzítésére a dokétisták látszattest elmélete miatt volt szükség. A Jézus név azt jelenti, Isten üdvözít, megszabadít. „...mert Ő szabadítja meg népét bűneitől.” (Mt 1,21) Jézus megjelenésével elérkezett az idők végének kezdete, megnyitotta kapuját a Mennyek Országa, melynek beteljesülése Krisztus második eljövételével valósul meg a paraúziában. Jézus másik neve Krisztus, aminek jelentése Felkent, Messiás. Jézus a Krisztus, mert Isten. „... s hogy miként kente fel Isten a názáreti Jézust Szentlélekkel és csodaerővel...” (ApCsel 10,38) Ő volt az, akinek el kellett jönnie, Izrael népe

¹⁹ Ibidem 73.

²⁰ RATZINGER, J., *A keresztény hit*, Bécs 1983, 85. „Jézus fogantatása, Isten teremtő tevékenysége, nem pedig nemzés, Isten nem lesz biológiailag Atyjává Jézusnak. Az újszövetség, miként az Egyház teológiája, sohasem tekintette a Jézus fogantatásáról szóló szakaszt ill. a leírt eseményt úgy, mint Jézus isteni mivoltának, Isten Fiúságának megokolását. (...) Jézus Isten Fiúsága az Egyház szerint, nem arra alapul, hogy nem volt emberi atya, az isteni mivoltára vonatkozó tanítást egyáltalán nem érintené, ha Jézus, szokásos emberi házasságból született volna. Hiszen az Isten Fiúság, amelyről a hit beszél nem a biológia területére tartozó, hanem ontológiai tény. Nem az időben végbemenő folyamat, hanem az Isten örökkévalóságában áll fenn. Isten mindenkor Atya, Fiú, Szentlélek. Jézus fogantatása nem azt mondja, hogy új Isten Fia jött létre, hanem, hogy a Fiú, Jézusban, az emberben magához emeli az emberi teremtményt, úgy, hogy Ő maga is emberként létezik...”

reménysége. Jézus az Atya szeretetének megtestesülése. Istennek az egész világ üdvözítésére van gondja a Messiással.

Miért ment Szűz Mária Betlehembe, amikor mindenórás állapotos volt? Mert népszámlálásra sietett. Minden férfinak a családjával vissza kellett térnie a szülővárosába. Szent József ezek szerint Betlehemben született. Augusztus császár rendeletét a népszámlálásról Publius Sulpicius Quirinus császári megbízott teljesítette. A helytartó Palesztinában ekkor Sentius Saturninus volt.

VI. NAPKELETI BÖLCSEK

A napkelet kifejezés a Jordántól keletre fekvő földrajzi térséget jelentette. A bölcsek a csillagvizsgálatban voltak tudósok, így végülis a pogány bölcsesség is képes arra, hogy az embereket elvezesse Krisztushoz. Jézus a megjelenésével kettéosztja a világot, a napkeleti bölcsek mellette vannak, Heródes ellene. A bölcsek bátorsága, hogy hosszú útra keltek, szemben áll a zsidó közömbösséggel, akik nem kíváncsiak a Megváltóra. Az igaz Isten nélkül céltalanul hanykolódó antik világ a bölcsek személyében megtalálta értelmét Jézusban. A Máté evangélium keletkezésének idején már folyt az apostoli missziós munka. Jézus születésekor a pogányok jöttek a Megváltóhoz, Jézus halála után az apostolok viszik el a Megváltó örömhírét a pogány világnak.

Bálám próféta is keletről jött (Szám 22,5) aki a Megváltóról jövendölt. A rabbinikus hagyomány is messiási jövendölésként értelmezte (Szám 24,17) a Jákob csillagára vonatkozó orákulumot. Erről olvashatunk a Lévi végrendelete, Damaszkuszi irattekercsekben is. Érdekesség, hogy a zsidó elképzelés szerint Mózes születésekor fény árasztotta el a házat, Ábrahám születését pedig egy csillag jelezte előre.²¹ A bölcsek görögül, *hoi magoi*, innen származik a mágusok kifejezés. A mágusok perzsa papi kaszt volt eredetileg, álomfejtéssel, csillagjósással foglalkoztak a Zoroasztrizmusban, a babiloni királyi udvarban tisztségviselők, tanácsadók voltak. Jer 39,1.13 és Dán 2,4.48 is említi őket, ez utóbbi, káldeusok néven. A mágusok ismerték a zsidó messiási várakozásokat a diaszpórákban élőktől.²² A későbbi keresztény hagyományban a következő idézetek hatására vált a bölcsekből, király.

²¹ Vö. LUTZER, W.E., *Krisztus és a többi Isten*, Budapest 1995, 93-113.

²² Vö. TERES Á., *Biblia és asztronómia*, Kecskemét 2005, 22-127.

„Nemzetek jönnek majd világosságodhoz, és királyok felragyogó fényedhez.” (Iz 60,3) „Tarzis királyai és a szigetek hordjanak adományokat, Arábia és Sába királyai ajándékokat hozzanak.”(Zsolt 72,10) „...Királyok látnak majd és felállnak, fejedelmek és leborulnak, az Úr miatt, aki hűséges, Izrael Szentje miatt, aki kiválasztott téged.” (Iz 49,7)

Képviseletük az összes népet, akik keleten keresztények lettek, így Perzsiát, Szíriát, Arábiát, éppen ezért, Boldizsárt fekete bőrének ábrázolták. Gáspár Európát képviselte, a barna bőrű Menyhért Ázsiát, a fekete bőrű Boldizsár, Afrikát. Ezeket a neveket a S. Apollinare Nuovo templom mozaik készítője írta fel először a képére, rögtön a szent jelzővel ellátva. Johannes von Hildesheim karmelita szerzetes Kr. u. 1370-ben írta meg a Három királyok legendája című munkáját, amiben a királyokat Indiából származtatja. Testük épségben maradt a koporsóban, amit Szent Ilona, Nagy Konstantin császár anyja a konstantinápolyi székesegyházba vitetett. Később Milánóba került az ereklye, majd Kölnbe, ahol a mai napig látható.²³

A törzsek származása avagy a Kincsesbarlang című apokrif, amit Szent Efrémnek (Kr. u. 306-373) tulajdonítanak, a Kr. u.-i 2.században keletkezett. Az etióp Ádám könyvében szó szerinti egyezések találhatók meg vele, mert közös forrása volt a két könyvnek. Két változata maradt ránk a Kincsesbarlang könyvnek, a szír nyelvű Kr. u. i600 körül keletkezett, az arab nyelvű Kr. u. 800 körül. A szír, nesztoriánus dogmatikájú, az arab, monofizita=jakobita beállítottságú. A Kincsesbarlang irat a következőket jegyezte fel a napkeleti bölcsekről :

„Látták ezt a csillagot az ég boltozatján, fényesebben ragyogott, mint az összes többi csillag, s egy fiatal leány volt benne, aki koronás gyermeket tartott karjai között. A régi királyok és a napkeleti bölcsek, a káldeus mágusok szokása az volt, hogy minden cselekedetüket a csillagokból kiolvasott szokás szerint irányították. Így azután meglátván a csillagot, megijedtek, rémület lett úrrá rajtuk s megremegett egész Perzsia földje. Rémület vett erőt a királyokon, mágusokon, káldeusokon és Perzsia bölcsein, felettébb féltek eme jel okán, mely a szemük elé tárult. Így szóltak :

>Talán csak nem határozta el a görögök királya, hogy csatába vonul Nimród fiai ellen?< A mágusok és káldeusok tehát, sietve bölcs könyveikbe temetkeztek és könyveik

²³ Vö. GECSE G., *Bibliai történetek*, Budapest 1985, 299-302.

bölcsességének ereje által rálelték az igazságra. (...) Így módon ezek a mágusok, napkeleti bölcsek is miután utána néztek Nimród kinyilatkoztatásában, megtudták, hogy király született Júdában, és feltárult előttük Krisztus egész életútja.”²⁴

Ezek szerint a Pártus birodalomban az ottani szent könyvekben volt prófécia Jézus születéséről. Ennek és a csillagnak hatására indultak el a bölcsek Jeruzsálem felé. A Kincsesbarlang iratban a bölcsek, vagyis a három király neve, Mahózdi Hormizdad Perzsia királya Adorginból, és Jazdigard Szaba királya, és Peróz Sába királya.²⁵ Az apokrif szerint a pogány királyokat azért nevezték mágusoknak, mert amikor áldozatot mutattak be Istennek, a királyi köntös fölé, mágusköpenyt vettek. A mágusok neve szír forrásokban, Karsudas, Hior, Bazantor. Az Kr. u.-i 5. század görög, arám szövegeiben már Kaspar, Melkhior, Baltazár. Baltazár, Dániel próféta neve volt Babilonban. A Melhior héber név, jelentése Fény Király, ami a Jupiterre utal. Kaspar nevét perzsául Gathasparnak írták, amiben a Szaturnusz neve bújik meg. Melkhiort tartották héber mágusnak.²⁶

Jézus korában a Római birodalomhoz tartozó Júdea és Szíria szomszédja a Pártus birodalom volt. A Pártus birodalom vagy Párthia független állam volt, nem állt római befolyás alatt. Sőt a Római birodalom egyetlen katonai ellenfele a Pártus birodalom volt, amely országot három háborúban sem tudtak legyőzni a római légiósok. Párthiából indultak útra a bölcsek Jézushoz Betlehembe. Ezt az ókeresztények így tudták és ábrázolásaikon is megjelenítették oly módon, hogy a bölcs mágusokat pártus ruhában festették meg. Ravennában Teoderik gót király, aki ariánus vallású volt a leigázott keresztény nyugat-római birodalomban az Apollinare Nuovo templom mozaikján pártus ruhában ábrázoltatta a három királyt, akik a kisded Jézus imádására érkeztek.

A Szippári ékírásos tábla is megőrökíti rajzban a három mágust és a betlehemi Születés Templom homlokzati mozaikja is, amit éppen ezért nem romboltak le Kr. u. 614-ben a perzsák, amikor elfoglalták a Szentföldet, mert felismerték a perzsa öltözetet. Lehetséges, hogy a bölcsek a mai Turkesztán, Afganisztán, Perzsia területéről származtak. A pártusok hatalmat szereztek Armenia, Médea, a szomszédos országok felett is. A római császárok úgy próbálták a pártus ellenálláson rést ütni, hogy a pártus királyfiakat Rómában tanították a

²⁴ HAHN I., (szerk.) *A törzsek származása avagy a kincsesbarlang*, Budapest 1984, 66.

²⁵ Vö. *Ibidem* 67.

²⁶ Vö. TERES *op. cit.*, 22-127.

császár kis hercegei és előkelő családok gyermekei közt római szellemben. Hazatérve Róma szájíze szerint vezették a pártus népet.

Milyen vallásúak voltak a pártusok? Átvették a sumérek, káldok, Zoroaszter által megreformált vallását. A sumérek, káldok vallása egy természeti vallás volt, a tűzimádat. Ezt a vallást reformálta meg a Kr. e. 1000 körül élt méd származású Zoroaszter. A közel-keleten ma is létezik ez a vallás párszizmus név alatt. Zoroaszter tanainak összefoglalása az Aveszta című könyvben olvasható. Zoroaszter tanítását a pártusok foglalták írásba, zenddel, vagyis kommentárral pedig a perzsák látták el. Az Aveszta 72 próféciát tartalmaz, 21 himnuszt, 22 törvényt, amik a rituális tisztaságra vonatkoznak, 24 fohászt és liturgikus imákat a Naphoz, Holdhoz, tűzhöz, vízhez. Továbbá napi imákat, a próféta életrajzát, apokaliptikus írásokat.

Zoroaszter vallása leginkább Médiában szilárdult meg a méd mágusok által, akik tűztemplomokat építettek. Nagy Sándor elpusztította az Aveszta szövegeit, de a pártusok újra lejegyezték a hagyományok alapján. Zoroaszter újítása a tűzimádatához képest az volt, hogy az addigi Jó Isten mellé, akit Ahura-Mazdának hívnak, egy gonosz fejedelemséget állított. Mindkettőjüknek vannak segítők. Ahura-Mazda mellett hét főszellem áll, az Amésa-spenták. A sötétség ura nem bír isteni ranggal, az ő kísérői a daevák. Minden élő embernek is vannak őrszellemei, azaz őrangyalok. Ahura-mazda, Zoroaszternek nyilatkoztatta ki magát. Amikor a zsidók tíz törzset Izrael tartományból az asszírok Kr. e. 722-ben Asszíriába hurcolták és amikor később Júda tartományból Nabukodonozor Babilonba kényszerítette a zsidókat, éppen virágkorát élte a Zoroaszter féle vallás.²⁷

A zsidók új kulturális környezetbe kerülve sokmindent átvettek a számukra új vallásból. Ez főleg a világ dualista, jó-rossz szemléletmódjában fedezhető fel a bibliai iratokban és a zsidó hagyományban. Pl. a Zoroaszter féle reformvallás, amit ezután babiloni párszizmusnak nevezek, az Aveszta könyvben, amit az ő kultikus könyvüknek tekinthetünk, a halál angyalát Aesmadévának nevezi, míg a zsidó hagyomány nagyon hasonlóan, Asmodeusnak. Asmodeusnak is vannak kísérői, akik többnyire garázdálkodásokban élik ki magukat. A zsidók vallási elképzeléseiben a babiloni fogság alatt és után a babiloni párszizmus hatására megjelenik minden jellegzetesség, ami az Avesztában található. Így a túlvilági életről való

²⁷ Vö. TERES *op. cit.*, 22-127.

elképzések, a feltámadás eszméje, az utolsó ítélet, mely után büntetésképp a pokol, jutalomként a menny várja a lelket, vagy a tisztítótűz.

Az Aveszta várja a világ megváltóját, a megszemélyesült Isten Fiát, akit a párszik Zoroaszter családjából valónak hisznek. Ezek a tanok aztán bekerültek a keresztény vallásba, a dualizmus pedig a gnoszticizmusba, manicheizmusba. Zoroaszter égő hegyen érintkezett Istennel csakúgy, mint Mózes. Működése kezdetén felhívja a népet, hogy a hazugság papjait öljék meg, mint ahogyan a Bibliában Illés próféta Izrael országrész Baál isten papjait végzi ki. Zoroaszter vallásreformer legnagyobb értékű tanítása az volt, hogy prófétaként kijelentette, hogy az Isten Fia egyszer le fog szállni az égből, megjelenik emberi formában, szűztől fog majd megszületni, méghozzá oly módon, hogy amikor a szűz a Kansu tóban fürdik, akkor termékenyül meg. Zoroaszter előre jelezte a csillagot is, ami a kisdéd születésének hírnöke lesz majd. Azt is meghagyta, hogy a gyermeket ajándékokkal kell várni. Zoroaszter figyelmeztetése nyomán tizenkét kiválasztott mágus minden évben az aratás után egy hegyen imádkozott az Isten Fia megtestesüléséért. Mindig figyelemmel kísérték az eget templomaik tetejéről, hogy mikor jelenik meg a csillag. Jézus születésekor el is mentek Júdeába, köszönteni őt.²⁸

A Megváltó gyermekségének Arab evangéliuma apokrif állítja, hogy a napkeleti bölcsek Zoroaszter által megjövendölt követek, akik a Messiást köszöntik.²⁹

A Megváltó gyermekségének Arab evangéliuma a Kr.u. 6. században keletkezett, a Jakab protoevangéliumra és Tamás evangéliuma apokrif iratokra támaszkodik. Szó van benne arról is, hogy Jézust a barlangban metélték körül, amivel Epiphanius egyházatya is egyet értett. Nüsszai Szent Gergelyre is hatott ez az elképzelés, hogy a bölcsek vagyis mágusok Zoroaszter küldöttei, hiszen így ír a Homília az Úr születésére című prédikációjában :

„...az egek beszélték el a mágusoknak, amelyet a prófécia lelke sokak által és különféle módon meghirdetett, úgy, hogy még a mágusok is a kegyelem hírnökei lettek.

²⁸ Vö. HUNYADI L., *Az emberiség vallásai az őskortól napjainkig*, Budapest 1998, 27-33.

²⁹ Vö. ADAMIK (szerk.) 25-44.

...Látod az általa ide levezetett népet, a mágusokat, kik ősatyjuk jövendölése szerint megfigyelték a csillag keltét...”³⁰

A hagyomány szerint a pártus mágusok Tamás apostol munkáját segítették, amikor Párthiába érkezett hirdetni az igét, a mennybemenetel után. Sőt ők maguk is hirdették az evangéliumot. Aranyszájú Szent János a Máté kommentárjában írja, hogy a mágusok Babilonban hirdették az örömhírt, Jézus születését.³¹

Az Avesztában olyan részek is olvashatóak, amelyek az újszövetségi iratok egyes részletével egyeznek meg. Ezek a következők : A világvégének előjelei vannak, mint pl. a családok szakadása, háborúk dúlása, az Istenhit elhagyása, s mint természeti jelenség, a Nap elhalványodása (Napfogyatkozás). Az Aveszta szerint, Kr. u. 1000-ben kezdődik az ítélet, a gonoszok, és jók szétválasztása, ez 114 évig tart, ekkor jelenik meg Góg és Magóg népe.³²

A napkeleti bölcsek tudásának titka tehát a pártusok zoroaszter vallásában keresendő. A mágusok a babiloni Marduk templom papjai, csillagászai voltak. Dániel próféta a fogság alatt (Kr. e. 598-538) Babilonban a legfőbb mágus címet kapta meg, mint királyi tanácsadó. Ezekiel próféta is Babilonban működött Az ókeresztény ábrázolásokon e két próféta társaságában tűnik fel a három mágus.

A régészek megtalálták a babiloni Marduk templom könyvtárát, ahol ékírásos feljegyzések voltak a Szeleukida éra 304-305-ös évére, vagyis Kr. e. 7. április 1.-től Kr. e. 6. április 18.-ig.³³ A feljegyzések a betlehemi csillagról, a konstellációról pontos csillagászati adatokat tartalmaznak és naptárakat. A konstelláció háromszor volt látható Kr. e. 7.-ben május 24.-étől december 10.-éig. A babiloni csillagászat a Kr. e. 600-as években élte virágkorát. A csillagvallás papjainak, akik a káldeus népcsoportból kerültek ki, Nabukodonozor építette újjá utoljára a Marduk templomot. Jézus korában a pártus Arszakida uralkodók lerombolták a csillagvizsgáló templomokat, kivéve a babilonit, a papok

³⁰ NÜSSZAI GERGELY, „Homília az Úr születésére”, in Vanyó L., (szerk.) Ókeresztény Írók sorozat, 18. köt. Budapest 2002, 217.

³¹ Vö. ARANYSZÁJÚ JÁNOS, *A felfoghatatlanról és az Egyszülött dicsőségéről*, Budapest 1990, 30.

³² Vö. JEREMIÁS É., *Iráni vallások*, Budapest 1989, 23.

³³ Vö. MAGNUSSON, *Ásóval a Biblia nyomában*, Budapest 1985, 144-163.

elmenekültek. Marduk a Napisten fia, a Jupiter vándorcillag megjelenítője. A lépcsőzetes torony templomból figyelték meg a papok a csillagok járását, tájolták a város falait a Nap járásához mérve. Marduk legyőzte az alvilág sötétségét, a káoszból világrendet teremtett, ünnepe a tavaszi napéjegyenlőség újhordja idején volt. Minden istenség tulajdonságát és hatalmát magában hordta.

A pártusok azért hagyták meg a babiloni tornyot és az ott dolgozó papok, mágusok életét, mert nekik is szükségük volt naptárra. A csillagvallást azonban elvetették, mert Zoroaszter vallását követték. A szippári, uruki, barszippai templomokból tehát a mágusok Babilonba költöztek. Kr. u. 42-ig rendszeres megfigyeléseket végeztek. Sok káldeus, akik nem voltak mágusok, Szíriába, Görögországba vándorolt, ott szektát alapított, aminek bármilyen nemzetiség a tagja lehetett és önkényesen mágusoknak nevezték magukat, horoszkópokat készítettek.

Tibériusz császár kiűzte őket Rómából. A Bibliából is ismert Simon mágus Szamáriából és Barjézus Ciprusról. Az igazi mágusok rendi szabálya volt, hogy személynevük maradjon titokban, ne kérkedjenek a tudományukkal. Mágusnak hívták az asszír és káldeus uralkodó magasrangú tisztviselőjét is. A Máté evangélium 2. fejezetének forrása a mágusok eredeti beszámolója lehetett. Krisztus a természet ura, aki a természeti jelenségek által, pl. a betlehemi csillag által magához vezeti a kutatókat.

A fentiek alapján világosan kitűnik, hogy a napkeleti bölcsek zoroasztriánus hite egészen hasonló elveket vall a kereszténységgel. Nem lehetett nehéz dolga a térítést illetően Tamás apostolnak a pártusok között, éppen emiatt a hasonlatosság miatt. A hagyomány szerint Tamás apostolt maga Jézus küldte Párthiába Abgár királyhoz. Az apostolok közül többen utaztak a napkeleti bölcsek földjére téríteni.

Dr. Ivancsó István által szerkesztett Eteria útinaplója című könyvében olvasható, hogy Eteria zarándoknő Edesszában látta Szent Tamás apostol sírját, Abgár király palotáját, ahol Abgár szobrára ez volt felírva : „Íme a király, aki mielőtt meglátta az Urat, elhitte róla, hogy Ő az Isten Fia.”³⁴ Merthogy Abgár a legenda szerint levelet küldött Jézusnak, amiben meghívja hazájába, mert Jézust a zsidók halálra keresik. Abgár gyógyulást remélt Jézustól, bízott isteni erejében, hatalmában, irgalmában, bizalmát a levélben ki is fejtette. Jézus válaszolt a levélre, amit Ananiás futárral küldött

³⁴ IVANCSÓ I., (szerk.) *Eteria útinaplója*, Nyíregyháza 1995, 73-74.

el. Jézus a válaszában elutasítja a látogatást de megdicséri a hitéért, és ajándékot ígér Abgár királynak. Egyes kutatók szerint az ajándék Jézus halotti leple volt, amit ma Turini Lepelként ismerünk. Érintésétől meggyógyult Abgár király. A lepel az egész ókorban Edesszában volt elrejtve.

Mindkét levelet megőrizték Abgár leszármazottai és csodatévő erőt tulajdonítottak nekik. Amikor pl. a perzsák megtámadták Edesszát, Abgár király felolvasta katonáinak a leveleket és így imádkozott : „Uram Jézus, Te azt ígérted nekünk, hogy egyetlen ellenség sem fog belépni ebbe a városba, és íme a perzsák most megtámadtak bennünket.”³⁵ Jézus meghallgatta a könyörgést és amikor a perzsák elvezették a vizet a várba zárkózott néptől, Jézus forrást fakasztott a várban, amit még Eteria is látott. Jézus sötétséget borított a városra úgyhogy a perzsa ellenséges had három hónapig nem tudott támadni. Ekkor felhagytak a perzsák a tervükkel. Eteria megkapta a levélmásolatokat a püspöktől, aki kalauzolta őt a zárandoklaton, bár már otthon is voltak Eteriának a levélből példányok. Ez a körülmény is mutatja, hogy a levelet igazinak ismerték és fogadták el az akkori keresztények, Origenész is hitt a legenda igazában, ma a levelet azonban már apokrifnek tartjuk.

A hagyomány szerint Júdás Tádé vagyis Taddeus Lebbeus apostol is a Pártus birodalomban misszionált kananita zelóta buzgó Simon apostollal együtt. Mindketten vértanúhalált haltak, kettéfűrészelték őket. Bertalan apostolt a Pártus birodalomban, Derbentben megnyúzták. Az apostolok térítő munkája nyomán a Pártus birodalomban, amit később a perzsák meghódítottak, a napkeleti bölcsek hazájában jelentős keresztény közösség alakult ki Durában, Edesszában.

IX. Abgar pártus király felvette a kereszténységet, de udvari tisztje és teológusa, Bardeszanesz, a keresztény tanokat a perzsa vallással keverte. A Tigris-folyótól keletre egy krónika szerint már Kr. u. 225-ben már 17 keresztény püspökség működött. Nagy volt a térhódítása azonban a manicheizmusnak is, amely tan keveri a keresztény, gnosztikus, más keleti vallási elemeket. Mani Kr. u. 216-277, a manicheizmus alapítója, pártus királyi családból származott. A gnoszticizmusból átvette a dualizmust : a szellemi fényvilág jó, és a rossz anyagvilág harcának elvét. A test rossz, le kell

³⁵ Ibidem. 75-76.

rombolni aszkézissal vagy kicsapongással. A lelkünk az Isten lelkéből származik. A test börtönéből ki kell szabadítani a lelket.³⁶ Buddha, Zoroaszter, Jézus után az igazi apostol Mani, hirdette magáról.

VII. A BÖLCSEK TUDAKOZÓDÁSA

A napkeleti bölcsek felkeresték Jeruzsálemben Heródest. Felkereshették úgy is, mint a szomszédos Párthia nem hivatalos követei. De valószínűleg érkezésükről már hamarabb értesült Heródes a zsidó király, hiszen a bölcsek átlépték országa határát. Biztosan a határvédő római légiósok is felfigyeltek a gazdag, tekintélyes utasokra. A bölcsek, kérdést tesznek fel Heródesnek : „Hol van a zsidók újszülött királya?” (Mt 2,1) Talán Heródesnek fia született, trónörökös, erre gondolhattak? Mivel Heródes nem tudott semmiféle újszülött királyról, összehívta az írástudókat, nézzenek utána a Szent Íratokban a Messiásnak. Heródes a kormányzáshoz soha nem igényelte a Színhedriumot. Talán most sem ült össze az egész gyűlés és Máté csak érzékeltetni akarja, hogy a zsidó főemberek kezdettől elutasították Jézust.

Heródes feltétel nélkül hitt a mágusoknak, hogy messiási csillagot láttak, hiszen korának embere volt, akik nagy jelentőséget tulajdonítottak az asztrológiának.

VIII. A BETLEHEMI CSILLAG

A csillag szimbólum használata midrás elem az evangéliumban. A csillag, Isten célját szolgálja, elvezeti a bölcseket Jézushoz. A szentírás magyarázók Aranyuszájú Szent Jánosra hivatkozva, Isten hatalmával létrehozott rendkívüli fénytűneménynek tekintették a csillagot.³⁷ A kumrániak is egy égi tűnemény felragyogásával szemléltették a Messiás fellépését.

Az ókorban elterjedt hiedelem volt, hogy a nagy embereknek saját csillagjuk van, pl. Nagy Sándornak, Augusztus császárnak. De csillag jelent meg Ábrahám születésénél is a rabbinikus

³⁶ Vö. KERESZTY R., *Jézus Krisztus*, Budapest 1995, 57-69.

³⁷ Vö. FARKASFALVY D., *op. cit.*, 36-42.

irodalom szerint. Ezt Nimród király csillagjósai jelentették is. Ábrahám csillaga felfalt egy nagy csillagot az égen, ez azt jelezte, hogy ő két világot vesz majd birtokába.³⁸

Mivel Máté gondolatvilágában Jézus, Ábrahám fia, az evangéliumban is megjelenik a csillag. Izaiás jövendölése is enged következtetni a Messiás születésénél a fényjelenségre : „Kelj fel, tündökölj, mert eljött világosságod, és az Úr dicsősége felragyogott feletted.” (Iz 60,1) A pogány irodalomban is előfordul, hogy csillag vezeti az utazókat. Plinius jegyezte le, hogy Kr. u. 66-ban Tiridatész pártus király a mágusaival érkezik Nápolyba Néróhoz, egy csillag útmutatásával. Dio Cassius is megerősíti ezt a történetet.³⁹

A betlehemi csillagot gondolták már üstökösnek, bolygók együttállásának vagyis konstellációnak, vagy novának. Kepler csillagász szerint Kr. e. 7-ben háromszor állt együtt a Szaturnusz, a Jupiter, a halak jegyében. Ő ezt az együttállást tekintette a betlehemi csillagnak.

A vatikáni obszervatórium munkatársa volt huszonöt éven át Teres Ágoston jezsuita szerzetes, aki A Biblia és asztronómia című könyvében szintén a konstellációt tartja valószínűnek a betlehemi csillag jelenségének megfejtésére. Teres atya szerint Jézus az időszámítás kezdete előtt 6-7 évvel született. A római időszámítás szerint 746-747-ben. Nagy Heródes Kr. e. 4-ben meghalt, két éves korig kerestette a gyermekeket Betlehemben, tehát Kr. e. 6 előtt kellett Jézusnak születnie. Mások a Halley üstökös Kr. e. 12-ben való feltűnését tartják a betlehemi csillagnak. Mindenesetre a teológusokkal megegyező a csillagászok azon véleménye, hogy szokatlan jelenségről volt szó, nem egy megszokott csillagról. Antióchiai Szent Ignác Efezusi levele szerint is minden csillagot túlragyogó csillag volt a Betlehemi, fénye kimondhatatlan volt, csodálatot keltett újdonsága.⁴⁰

Jakab protoevangéliuma ugyanakkor, így nyilatkozik a napkeleti bölcsek tudakozódásáról : „A mágusok távoztak tőle (Heródestől) s íme az a csillag melyet keleten láttak, elvezette őket a barlanghoz, ott állapotott meg a Gyermekek feje felett.”⁴¹

³⁸ Vö. KONCZ L., *A mi Krisztusunk*, Budapest 1995, 103-116.

³⁹ Vö. KOCSIS I., *Lukács evangéliuma kommentár*, Budapest 1995, 39-45.

⁴⁰ Vö. VANYÓ L., *Egyházatyák*, Budapest 1990, 84-97.

⁴¹ ADAMIK (szerk.) *op. cit.*, 16.

A zsidók a csillag jelenséget Bileám jóslata miatt kapcsolták a király Messiáshoz. Bileám varázsló volt, akit Moáb királya hozatott el otthonából, hogy megátkozza Izraelt. Bileám azonban az Úr parancsára, áldást mondott a zsidókra : „Látom őt, de nincs még itt, nézem őt, de nincs még közel. Csillag támad Jákobból, és királyi pálca kél fel Izraelből...” (Szám 24,17) Origenész szerint a Betlehembe látogató mágusok, tudós papok voltak. Egyik homíliájában kifejti, hogy a mágusok, Bileám próféta tanítványai. Bileámnak nagy tekintélye volt Mezopotámiában.⁴²

Zavarba jött egész Jeruzsálem a hírre, hogy Messiás született. A jeruzsálemiek azért rettennek meg, mert a bölcsek, isteni kinyilatkoztatástól indítva jöttek, talán attól tartanak, hogy a Messiás érkezése Heródest újabb kegyetlenségre sarkallja?

IX. ÚT NAPKELETRŐL

Kétezer évvel ezelőtt, Babilonból Betlehembe 1200 km volt az út a Jordán mentén, amit a Babilonból visszatérő zsidók Ezdrás könyvében 7 hónapig tettek meg. A mágusok a karavánok útvonalát követték. Az egyházatyák minden időben figyelmeztettek, hogy a csillagnak ne tulajdonítsunk túl nagy jelentőséget, csak eszköz volt Isten kezében, hogy a bölcsek figyelmét Jézusra irányítsa. Szent Ágoston, Faustus manicheus ellen című munkájában írta, hogy Jézus földi születése nem a csillagok hatására történt. Az a csillag, melyet a mágusok láttak, amikor Krisztus született test szerint, nem a születését meghatározó dolog volt, hanem arról tanúságot tevő szolga. A csillag szolgálatával jelezte a Jézushoz vezető utat a mágusok előtt.⁴³

Aranyszájú Szent János szerint a mágusokat nem csak a csillag készítette, hanem isteni sugalmazás is az utazásra, hódolatra az istengyermek előtt. A mágusokat nem a csillag megvizsgálása készítette, nem készítettek horoszkópot, hiszen nem ismerték Jézus születésének óráját.⁴⁴

⁴² Vö. SÖVEGES D., *Fejezetek a lelkiség történetéből*, Budapest 2007, 5-50.

⁴³ Vö. TRAPÉ, A., *Szent Ágoston*, Budapest 2007, 54-64.

⁴⁴ Vö. ARANYSZÁJÚ JÁNOS, *op. cit.*, 63-75.

A mágusok kérdése azért okozott riadalmat, mert félték Heródestől a papok és az írástudók, hiszen 600 írástudót végeztetett ki és hurcoltatott el, mert féltette tőlük hatalmát. A jeruzsálemieknek viszont örülniük kellett volna, nem meghökkeni. Heródes szerette volna igényelni a messiási ígéretek, ezért féltékeny volt mindenkire, akitől ezt féltene kellett. Ő maga edomita volt, nem dávidi származású. Dávid király Betlehemben született, tehát amikor az írástudói megemlégtették Betlehemet, hogy onnan várható a Messiás, valóban megrémülhetett, haragra gerjedhetett. Hajsztát indít tehát a királyi vetélytárs ellen.

X. FŐPAPOK ÉS ÍRÁSTUDÓK

A Heródes udvarában tartott papi gyűlés, ami azért ült össze, hogy a Megváltó születési helyét megkeressék a Szentírásban, politikai színezetű is volt. Jézus idejében kb. hétezeröttszáz pap működhetett. A gyakorlott evangéliumolvasónak egyből eszébe jut a későbbi másik gyűlés, ami a Messiás kilétéről tárgyal, Jézus elítélésekor. A rabbinikus elképzelés az volt, hogy a Messiásnak az égből kell leszállnia.⁴⁵ A választott nép előnyben van a pogányokhoz képest, ezért kell a pogány bölcseknek a zsidó főpapokat megkérdezni Jeruzsálemben, a csillagjelenés igazi értelme felől, a Messiás születési helye felől. Ezzel teljesedik Izaiás jövendölése : „Nemzetek jönnek majd világosságodhoz és királyok felragyogó fényedhez...mindnyájan összegyűlnek, eljöttek hozzád ! ” (Iz 60,3-4) A pogányság megtérésének gondolata, végig visszatér Máté evangéliumában :

„De mondom néktek, hogy sokan eljönnek napkeletről és napnyugatról és letelepednek Ábráhámmal, Izsákkal és Jákobbal a mennyek országában. Ez ország fia pedig kivettetnek a külső sötétségre...” (Mt 8,11-12) „Elmenvén azért tegyetek tanítványokká minden népeket.” (Mt 28,19)

A pogányok megtérésével létrejön az új Izrael, az Egyház, Isten országa. A zsidókból és pogányokból álló Egyházzal teremti meg Isten az emberiség új egységét. A Messiás születésével Izrael

⁴⁵ Vö. GICZY GY., *Törvénytisztelet és messianizmus*, Budapest 1993, 79-81.

eljutott történelme tetőpontjára, de a döntő pillanatban mégsem találta meg az utat a Messiáshoz. A mágusok története viszont az emberiség válaszát mutatja be, ahogyan a Messiást fogadta.⁴⁶

Heródes összehívta a főpapokat és velük mondatta ki, hol fog születni az Üdvözítő. Pedig köztudott volt Mikeás próféciája. Felesleges volt, hogy a Szanhedrin emiatt összeüljön. A féltékeny Heródes, hogyan is engedhette el a bölcseket Betlehembe? Nem küldött kémeket utánuk? Máté célja a történettel az, hogy bemutassa Izrael nem találja meg az Üdvözítőt, de az olvasó foglaljon állást a mágusok mellett.

A Szanhedrinben helyet foglaló főpapok és írástudók a kor teológusai voltak. A Szanhedrinen belül ismerjük a farizeus, szaddúceusi pártot. A farizeusok a lehető legpontosabban meg akarták tartani a mózesi írott törvényt. A szóbeli törvényeket is fontosnak tartották, pl. a mosakodási szabályokat. Nevük elkülönültet, elválasztottat jelent, elitet alkottak. Krisztus szórszálhasogatónak, képmutatónak tartotta őket. Árnyaltabbá válik a róluk alkotott képünk, ha ismerjük Majmonidész zsidó orvos feljegyzéseit, aki szerint a szabályok és tiltó előírások segítették a zsidók szokásbeli elkülönülését más népektől, és egyáltalán fennmaradásukat szolgálta. A tévelygők útmutatója könyvben az étkezési törvényeket egészségügyi megfontolásokra vezeti vissza és a pogány babonák kiirtására. A húsos és tejes ételek vegyítése, a vér fogyasztása baktériumveszéllyel jár. Könnyen ételmérgezést okozhat a rák, homár, tejszínes csirkehús. A sertéshús nehezen emészthető. A vászon és gyapjú keverését a szövetben azért tiltotta a mózesi törvény, mert a pogány papok ruházata ilyen volt. A bálványpapok ezzel fejezték ki szimbolikusan, hogy isteneiknek hatalma van az állat és növényvilág felett is. A farizeusok közül volt, aki kedvelte Jézust, felfigyelt tanítására : „Még abban az órában felkereste néhány farizeus. Figyelmeztették : >Menj el innen, ne maradj itt tovább. Heródes meg akar ölni.< (Lk 13,31) Jézus sem zárkózott el valakitől csak azért, mert farizeus, hiszen együtt vacsorázott Simonnal is, akinek a házában mosta meg Jézus lábát a bűnbánó asszony. A farizeus pártnak Jézus idejében mintegy hatezer tagja volt. A Makkabeusok idején harcoltak a pogány szokások ellen. Írástudók, törvénytanítók voltak. Jézus haláláért elsősorban a szaddúceusok okolhatók. A szenvedéstörténet is csak János evangéliumában említi a farizeusokat. Több farizeus

⁴⁶ Vö. SÖVEGES D., *op. cit.*, 5-50.

együtt evett Jézussal, barátokoztak vele. Jézus dicséri buzgalmukat, de vannak köztük, akik az emberi parancsokat többre értékelik, mint az istenit.⁴⁷

A szaddúceusok Szádok jeruzsálemi főpapról kapták a nevüket. Az Ószövetség első öt könyvét fogadták csak el, vagyis a pentateuchust. Mózes öt könyvén kívül a prófétákat és az írásokat nem ismerték el. Krisztus idejében a főpap és a papság vezető rétege közülük került ki. Nem hittek a feltámadásban, angyalokban, lélekben.

A Szanhedrinben nem foglaltak helyet, de jelentős vallási párt volt az esszénusoké. Írásaikat megtalálták Kumránban Kr. u. 1947-ben.⁴⁸ A felfedezést egy tamireh beduin fiú tette meg, akik a barlangokban keresték elveszett kecskéiket, de agyagkorsókat találtak, tekercsekkel.⁴⁹ Amint a lelet jelenősége kiderült, nemzetközi kutatócsoport alakult. Kr. e. 2.századtól Kr. u. 1.századig éltek esszénusok a kumráni szerzetes telepen. Létezésükről megemlékezik Philon történetíró és Josephus Flavius is többek közt.⁵⁰

Az evangéliumban olvasunk még a zelótákról is, ők is egy vallási csoportosulásnak számítottak. A zelóták közül egyet még Jézus apostolai között is találunk : „...buzgó Simont...” (Lk.6,15) Máté evangélista kananitaként említi az apostolt. Arámi nyelven kannai-buzgó jelentésű, amely abban a korban szinonimája volt a lázadónak, hazafinak, vagyis a zelótának.

Volt egy másik hazafias mozgalom is Izraelben ezen időben, Emil Srörer professzor kutatása szerint, a szikárius mozgalom. A zelótákat elsősorban vallási meggyőződés motiválta. A zelóták területe Galilea, míg a szikáriusoké Jeruzsálem. Ők politikai felszabadítást akarnak kieszközölni, akár orgyilkosságok árán is. A szikáriusok voltak, akik az Apostolok Cselekedetében emlegetett lázadó Júdás unokája, Eleázár vezetésével a Maszada erődbe húzódtak vissza a Bar Kochba zsidó vezető forradalma idején, amit a rómaiak ellen vezetett, Kr. u. 74-ben.⁵¹

⁴⁷ Vö. BAÁN I., *Krisztus közöttünk*, Budapest 1984, 67.

⁴⁸ Vö. RAHNER, K., - VORGRIMLER, H., „Qumran” in *Teológiai kishoztár*, Budapest 1980, 606.

⁴⁹ Vö. GECSE G., „esszénusok”, in *Vallástörténeti kislexikon* Budapest 1971, 114.

⁵⁰ Vö. GASCOIGNE, B., *A keresztények*, Budapest 1993, 129-156.

⁵¹ Vö. TAKÁCS GY., *Az Újszövetség irodalma*, Budapest 1999, 41-57.

XI. A BETLEHEMI PRÓFÉCIA

Heródes megkérdi a főpapokat, hol kell a Megváltónak megszületnie. A főpapok egy idézettel válaszolnak : „Te Betlehem, Júda földje, egyáltalán nem vagy oly kicsi Júda nemzetségei közt, hisz belőled származik majd a vezér, aki népemnek, Izraelnek pásztora lesz.” (Mt 2,6) A főpapok válasza ún. mozaik idézet. Két különböző helyről származó idézet összetétele. Az idézetek így hangzanak : „De te Efrata Betlehemje, kicsiny vagy ugyan...” (Mik 5,1) „...Te legeltesd népemet Izraelt, és te légy Izrael fejedeleme.” (2Sám 5,2) Ez utóbbi részlet az eredeti szövegek környezetben Dávid királyról szól. Önmagában a Mikeás idézet nem hirdeti meg, hogy a Messiásnak Betlehemből kell származnia. De ha a Messiás Dávid fia, ahogy Máté az evangéliuma első fejezetében a nemzetségtáblázatban állítja, akkor a régi királyhoz hasonlóan, neki is Betlehemből kell születnie. Betlehem közel volt Jeruzsálemhez, mégsem kísérte el Heródes királyi udvarából senki a bölcseket, hogy maguk győződjenek meg a Messiás megszületéséről. Pedig biztosan figyelték a próféciaikat a Messiásról, mert nagy volt abban az időben a várakozás. Tragédia, hogy Jézusban nem ismerték fel a Szabadítót, de ezt is megmondta Izaiás próféta előre. Máté azt írja Betlehemről, nem kicsi. Az eredeti próféciaiban viszont pont az ellenkezője szerepel. Ezt a változtatást talán azért engedte meg magának Máté, mert Betlehem, a Messiás ottani születése miatt, felértékelődött. A Júda nemzetségei kifejezésben a nemzetségei szót fejedelemnek is lehet fordítani, így származhat király Betlehemből.⁵²

XII. A CSILLAG FELTŰNÉSÉNEK IDEJE

A bölcsek miután először megfigyelték a csillagot, ami többször is feltűnt, két év elteltével érkeztek meg Jeruzsálembe. Heródes pontosan kifaggatta őket, mikor jelent meg a csillag először. A Jézus körül kibontakozó események, nem Heródes irányításával alakulnak, hanem Isten üdvözítő terve szerint. Teres Ágoston jezsuita szerzetes kutatása szerint a Jupiter a királyok csillaga először tűnik fel az égen a Napfelkelte előtt. A csillag nem vezette a mágusokat, hanem amikor Betlehembe értek, a csillag már megelőzte őket.

⁵² Vö. FARKASFALVY *op. cit.* 36-42.

Az égitestek látszólagos mozgásáról van itt szó, a Jupiter és a Szaturnusz együttes mozgása látszólag megállt, amit Betlehem felett látni lehetett.⁵³ Josephus Flavius szerint Nagy Heródes a trónra lépése után a 34. évben halt meg, vagyis Kr. e. 4-ben húsvét előtt egy héttel. Abban az évben húsvétkor holdfogyatkozás volt. Azon az éjjelen kivégeztette Matthias főpapot és társait, akik eltávolították a római sást a jeruzsálemi templom kapujáról. A holdfogyatkozást és a kivégzéseket is feljegyezték a krónikák, innen ismerjük Heródes halálának évét. Jézus születési éve Kr. e. 8-7-ben számítható. Így tehát Jézust 40 éves korában feszítették keresztre, Kr. u. 33-ban. Ireneusz püspök szerint is Jézus betöltötte a 40. évét Jézus mielőtt szenvedett. Dionysioszt a püspökök bízták meg azzal, hogy számolja ki 95 évre előre a húsvét időpontjait. Dionysiosz szerint Jézus megtestesülésével új korszak kezdődött, ezért az Úr születési évével jelölte meg a keresztény időszámítás kezdetét. Csakhogy az első évet, Jézus születésének évét elszámolta, 6-7 évvel.

XIII. ISTENSZÜLŐ SZŰZ

A napkeleti bölcsek megérkeztek Betlehembe, hódoltak a gyermek Jézus előtt és átadták ajándékaikat Szűz Máriának. Szent Józsefet nem említi a szöveg, mellőzve van. Világos a szöveg alapján, hogy a gyerek csak az anyjáié. Nincs szó arról sem, hogy a gyerek különbözne a többi gyerektől valamiben. A bölcsek mégis bíznak a kinyilatkoztatásban, a csillag vezérletében, pedig a külső látszat ezt nem erősíti meg. Bár Mária anyja volt Jézusnak, de a szülés előtt, alatt, után, szűz maradt. Lukács evangélista azzal jelzi, hogy Mária szűz Jézus fogadásakor, hogy szájába adja: „Hogyan történik meg ez, hiszen férfit nem ismerek?” (Lk 1,34) Jézus, József törvényes fiának számít, József által számít Dávid törzsébe. A héberben az *alma* szó fiatalasszonyt jelent, nem szüzet, de a Septuaginta legkorábbi fordítása és a szír Pesitta is szüzet ír Máriával kapcsolatban, az Izaiás próféciára reflektálva. Szent Ágoston szerint, Mária az angyali üdvözet előtt is meg akarta őrizni szüzességét. Mária szüzességének dogmája már a Kr. u.-i 2. századtól általánosnak mondható a keresztények közt, mely szerint szűzi módon foganta és szülte meg Jézust. Szülés közben is sértetlen maradt fizikailag.

Kelszosz, Karpokratész, Kerinthosz, az ebonita eretnekek ezt tagadták. Jézus testvéreiről beszéltek az eunomiánusok, antidikomarianiták.⁵⁴ A dogmát a II. Konstantinápolyi zsinat Kr. u. 553-ban és a Lateráni zsinat Kr. u. 649-ben hirdette ki. Mária Istenanya, amely cím némileg hasonlít a

⁵³ Vö. TERES *op. cit.*, 22-127.

⁵⁴ Vö. MEYENDORFF, J., *A bizánci teológia*, Budapest 2006, 54-69.

pogány istennők elnevezésére. Nesztoriosz konstantinápolyi püspök épp ezért tiltakozott ellene. Kr. u. 431-ben az efezusi zsinaton elítélték és kizárták a papi rendből. A szűzi fogantatás nem a tömegeknek szánt látványosság, talán csak József és Erzsébet tudtak róla. Bultmann szerint a szűzi fogantatást nem lehet ténynek tekinteni, csak hellén mitoszi átvétel. Igazából József és Mária nem magányban, lelkiileg elszigetelve éltek, hanem a Gyermekek közös szolgálata szeretetben egyesíti őket.⁵⁵

Máté evangéliuma Jézus eredetének tisztázásával kezdődik. A nemzetségtábla, nemzetségekönyv kifejezés nemcsak családfát takar, Jézus őseinek felsorolását, hanem a szűzi fogantatás tényét beszéli el. A gyermekségtörténet mondanivalója, Jézus Dávidtól való származása. Nagy gonddal mutatja be József Dávidtól való eredetét, majd közli, hogy Jézus nem Józseftől származik, nem ő a biológiai apa. Ez a zsidó gondolkodást tükrözi, amely a leszármazást csak apai oldalon ismeri el. Azzal, hogy József szempontjából láttatja a gyermek fogantatását és születését, azzal azt éri el, hogy Józsefet törvény szerinti apának látjuk, de nem örökbefogadás értelmében. A zsidók nem ismertek ilyen intézményt. Azért József az apa, mert Isten bízta rá Szűz Mária Szentlélektől fogant gyermekét.

A szűzi fogantatás Isten tervei szerint történt. József kapja az angyali üzenetet, majd azzal ismeri a sajátjának a gyermeket, hogy ő adja neki a Jézus nevet. Mária levitikus származású volt, hiszen Erzsébet rokona, róla pedig azt olvassuk Lukácsnál, hogy papi családból való. A Mirjam név jelentése, Jahve szeret. Az arám változata Marjam, ennek jelentése Úrnő.

XIV. A BÖLCSEK ADORÁCIÓJA

A zsidók nem fogadták el Jézust, alacsony származása miatt, a bölcsek ezzel ellentétben leborulnak előtte. Az evangéliumokban más helyen, leborulásról olvashatunk a kánaáni asszony történetében (Mt 15,25) és a meggyógyult leprás történetében (Mt 8,2), ezeknek vallási jelentéstartalma van, adoratio. Egyébként a leborulás a keleti királyi udvartartás rítusához tartozott. A zsidó elképzelés a Messiásról valóban az volt, hogy trónon ülve fogadja az alattvalók hódolatát : „...Királyok látnak majd és felállnak, fejedelmek és leborulnak, az Úr miatt, aki hűséges, Izrael Szentje miatt, aki kiválasztott téged.” (Iz 49,7)

⁵⁵ Vö. PUCEK O., (szerk.) *Bibliaismereti kézikönyv*, Budapest 2004, 459-461.

XV. KELET KINCSEI

A napkeleti bölcsek, a hódolatuk kifejezése mellett, ajándékokat nyújtottak át, aranyat, tömjént és mirhát. A kincsek említése azt az elképzelést tükrözi, hogy egy napon a népek, minden gazdagságukat a Messiásnak adják majd. (Sof 3,10) A mesés kelet kincseit hozták el a bölcsek. Izaiás említi konkrétan, hogy mik ezek a kincsek :

„...nemzetek gazdagsága jön hozzád. (...) aranyat és tömjént hoznak és az Úr dicső tetteit hirdetik.” (Iz 60,5-6)

Az arany és mirha, szerepelnek a zsoltárokból is (Zsolt 45,8-9) és más ószövetségi iratokban (1Kir 10,2-3; Iz 60,6) mint ami utal a Messiás királyi voltára. Lyoni Szent Ireneus magyarázata szerint az arany Jézusnak, mint királynak, tömjén a papnak, mirha a szenvedő embernek az ajándéka. „Tarzis királyai és a szigetek hordjanak adományokat, Arábia és Sába királyai ajándékokat hozzanak.” (Zsolt 72,10)

Érdekes párhuzam lehet, hogy Sába királynője is a pogány világból érkezett Izraelbe Salamon királyhoz, mint ahogy a bölcsek is pogányok voltak. Sába királynője is ajándékokat, kincseket hoz és őt is legyőzi a király bölcsessége, mint ahogy a pogány tudósok is új bölcsességgel lettek gazdagabbak. A bölcsek Jézushoz való vonulása zarándoklatszerű volt. A bölcsek számára a három ajándékból következtek.⁵⁶

XVI. AZ ÁLOMBÉLI UTASÍTÁS

Álomban kapják az utasítást a bölcsek, hogy ne menjenek vissza Heródeshez, más útvonalon térjenek haza, álomban kap figyelmeztetést Szent József is, hogy meneküljenek Egyiptomba, mert Heródes halálra keresi a gyermek Jézust. Álombéli utasításról, amit az Úr ad, az ószövetségben is sokat olvasunk : „Tanácsot kért tehát az Úrtól, de az nem felelt neki sem álmok, sem a papok, sem a próféták által.” (1Sám 28,6) Hasonló értelemben szerepel még az álom a Jób 33,15-16 részletben is.

⁵⁶ Vö. LIPTAY GY. - RÓZSA H., *Krisztus Jézus született Gyermeksevevangélium Lukács és Máté szerint*, Budapest 1978, 198-213.

Az álom a prófétáknál is fontos szerepet játszott. Az álomból mindig Isten szava volt kivehető (1Kir 3,5; Dán 2,27-31; Jer 23,25; Joel 3,1)

Máté evangéliumában Szent Józsefhez is álom által szól Isten, hogy vegye feleségül Szűz Máriát. (Mt 1,20) További részek az újszövetségből, ahol jelentőségteljes álmokról olvasunk Mt 27,19; ApCsel 16,9-10. Az álomfejtésnek nagy hagyománya volt Egyiptomban és a Babiloni birodalomban is. Jól ismerjük ezt József és Dániel történetéből. Ugyanakkor Izraelben az álomfejtéstől mindig is óvták a népet a próféták.⁵⁷

Isten utasítja Szent Józsefet, hogy Egyiptomba menekítse a Szent Családot. Miért éppen oda? Miért nem a Pártus birodalomba, ahonnan a kedves napkeleti bölcsek érkeztek, akik felismerték Jézusban a Krisztust? Biztosan szívesen fogadta volna a bölcsek népe a Megváltót. A Messiás viszont saját zsidó népével azonosul. A zsidók Egyiptomban dolgoztak építőmunkásként, Jézus is Egyiptomba menekül.

Izrael Isten választott népe volt, Jézus maga az Isten Fia. Isten mindig a legközelebbi lépést mutatja meg, így nem mondja meg előre Józsefnek, hogy meddig kell Egyiptomban maradniuk. Későbbi hagyomány szerint, 2-3 évet maradtak, amit a Jel 12,14 alapján gondoltak a keresztyének.

XVII. AZ EGYIPTOMI TARTÓZKODÁS

Egyiptomba üldözték a gyermek királyt, elővételezve felismerhetjük a szenvedő szolgát a sorsában. A menekülése missziós utazás, mert találkozik az Egyiptomban élő honfitársaival, akik várják a szabadulást. Az egyiptomi kivonulás Mózesrel, csak részleges eredményt hozott. Majd Jézus hazatérése az Ígéret Földjére lesz a végérvényes kivonulás. Az ószövetségi üdvrend elégtelen, befejezetlen. Jézus az új Mózes. Jézust is, Mózes is meg akarták ölni születésük után. Mindketten csodásan menekültek meg. Mózes is, Jézus is akkor tér haza, amikor üldözőik meghaltak.

⁵⁷ Vö. PAIS I., *Bibliai érdekességek történetek aforizmák*, Budapest 1993, 358-361.

Valószínűleg egy karavánúton ment a Szent Család Egyiptomba. Esetleg csatlakoztak egy karavánhoz. Hol telepedtek le? Hogyan kezdtek új életet? Honnan volt pénzüik házat venni, bebútorozni? József kapott-e munkát? Az egyiptomi zsidó diaszpórához csatlakoztak? Ugyanazok a gondok merültek fel az ő életükben is, mint egy mai politikai menekült emigráns család nehéz helyzetében. Ezek a kérdések izgatták az ókeresztényeket is, amikre az apokrif evangéliumok igyekeztek választ adni.⁵⁸

Az arab evangélium apokrif szövegében azt olvashatjuk, hogy a Szent Család Egyiptomba érve egy ispotályban szállt meg. Az ispotály is annak a bálványistennek volt szentelve, mint a város temploma. Az egyiptomi pap három éves fia beteg volt, rohama idején követ dobált, szétszaggatta magán a ruhát. Az kisfiú az arcára borította a kis Jézus ruháit, amit Mária kimosott és kitegetett. A gyermek Jézus parancsára a kisfiú egyből meggyógyult. Az egyiptomi pap visszaemlékezett, hogy amikor Jézusék a városba jöttek földrengés támadt és a bálványszobrok ledőltek a templomban, mert meghajoltak az igazi Isten Gyermeke előtt.

Más csodák is történtek a kisded Jézus által Egyiptomban. A fürdővizétől meggyógyultak a leprások, az öszvérré változott embert visszaváltoztatja. Egy alkalommal útonálló akarták kirabolni a Szent Családot, de közülük Titusz az egyik rabló meggondolta magát, negyven drachmát ajánlott a társának Dumachusznak, csak ne bántsa az utazókat. A kis Jézus akkor elárulta neki, hogy a jobbján lesz majd felfeszítve és megkapja a bűnbocsánatot. Matareában a gyermek Jézus forrást fakasztott, amiben Mária kimosta a ruháját. Jézus lehulló verejtékéből balzsam fakadt azon a tájon.⁵⁹

Az említett település valóban létezik, régi neve Leontopolisz. Matarea város ma a gizehi provincia része, 9 km-re fekszik Kairótól, az egykori Héliopolisz szomszédságában. A fügefafa legendája a Kr. u.-i 13. századtól ismert. Már-már megkövesedett fa, új hajtások vágásával tartják életben. Ez a fa rejtette el a Szent Családot. Ahol ez a fa áll, annak a kertnek a forrásában fürösztötte meg Szűz Mária a csecsemő Jézust. Kápolnává alakították azt a szűk barlangot, ahol lakott a Szent Család. A kápolna Szent Szergiusz, Bacchus vértanúkról van

⁵⁸ Vö. RENAN, J., *Jézus és kora, I. köt.*, Budapest 1991, 67-89.

⁵⁹ Vö. ADAMIK (szerk.) *op. cit.*, 27-34.

elnevezve. Madi településen Szűz Mária temploma áll a Nílus partjánál. Kőbaldachinja alatt lépcsősor, amin a Szent Család leereszkedve a bárkába, dél Egyiptomba igyekezett.⁶⁰

A Pszeudo Máté evangélium apokrif, csodás elemekkel tarkítja a Szent Család Egyiptomban való tartózkodását.⁶¹ Célja ezzel az, hogy megmutassa, már a kis Jézus is csodákat művelt. A történelem folyamán gyakran szolgált a zsidók számára menedékhelyül Egyiptom. Pl. Jeroboámnak, aki lázadást szított Salamon király ellen (1Kir 11,40), Urija prófétának, aki Jojakim király ellen politizált.

XVIII. APRÓSZENTEK

Nagy Heródes király rájött, hogy a napkeleti bölcsek kijátszották és nem tértek hozzá vissza, ezért mérgében, Betlehemben és környékén minden két év alatti kisfiút meggyilkoltatott.

Ez a katasztrófa, a kisdetek megölése, azért következett be, mert a zsidók nem fogadták el a Messiást. Két éves korig gyilkolták meg a fiúkat, mert két évvel ezelőtt fedezték fel a bölcsek a csillagot az égen. A csillag, többször megjelent, mielőtt a bölcsek felkerekedtek volna zarándokútjukra. Heródes mészárlásáról csak az evangéliumban olvasunk más történelmi forrásban nem. Nem figyeltek fel arra, hogy egy zsidó faluban meghalt néhány fiúcska, amikor Heródes saját feleségeit, főpapjait, fiait is megölette. Augustus császár meg is jegyezte, hogy Heródes birodalmában érdemesebb disznónak lenni, mint a király fiának, mert a disznónak nagyobb esélye van az életben maradásra. Máté evangélista a betlehemi gyerekmészárlásban Jeremiás próféta jövendölését látja teljesedni. (Mt 2,18) Ráchel a zsidó nemzet anyja, ezért látjuk őt sírni a gyerekek halálán. Valószínű, hogy siratta fiát az Egyiptomba került Józsefet, amikor azt hitte meghalt. Ráchel maga legkisebbik fia Benjamin szülésében halt meg.⁶²

A Jeremiás idézet Rámát említi, ahol az asszírok állítottak fel gyűjtőtábor, ahol sok ártatlan gyermek pusztult el. Krisztus idejében élt nemzedékben megismétlődik a babiloni

⁶⁰ Vö. BARÁTH T., *A magyar népek őstörténete*, Budapest 1997, 7-36.

⁶¹ Vö. Ibidem 59-63.

⁶² Vö. LIPTAY – RÓZSA *op. cit.*, 198-213.

számkivetés. Nem hallgattak akkor sem, most sem Jahve szavára, Izrael kudarcra fejezte be küldetését. Máté az üldöztetések idején írja evangéliumát, a keresztények és asszírok által meggyilkolt ártatlan zsidók közt párhuzamot lát. A gyermekek, akik meghalnak Jézusért, az Ő Messiási voltát igazolják. Az üldöztetés már Jézus gyerekkorában elkezdődik. Az egész második fejezet Jézus Messiási mivoltát bizonyítja, hiszen Ő a Szenvedő Szolga. Borzalmas csapás érte Jézus szülővárosát, de hát Ő sosem ígért zavartalan nyugalmat azoknak, akik kapcsolatba kerülnek Vele. Amikor Isten az üdv útját egyengeti akkor az ördög is tevékenykedik, hogy ezt megakadályozza, fegyverkezik Isten szabadító cselekvése ellen és még gyermekeket is képes elpusztítani. Érdekes, hogy a Jakab protoevangéliuma a betlehemi gyerekgyilkosságok kapcsán, megemlíti Keresztelő Szent Jánost is, mint üldözött gyereket :

„Heródes, aki hamarosan belátta, hogy a mágusok becsapták, féktelen dühében kiküldte a fogdmegjeit azzal a paranccsal, hogy két évtől lefelé mészárolják le az összes gyermeket. A hír, hogy a gyermekeket felkoncolják megrémítette Máriát, bepólyálta fiát és egy marhaistállóban jászolba rejtette. Erzsébet fülébe szintén eljutott a hír, hogy a fiát keresik, ő meg Jánost kapta fel elindult vele neki a hegynek. Nézelődött erre is arra is hol bujtathatná el, de nem talált rejtekhelyet. Erzsébet kétségbeesetten felkiáltott : >Istenhegyorma fogadj be engem, anyát a gyermekével.< Jártányi ereje sem maradt már annyira félt, a hegy azonban nyomban meghasadt és befogadta őt.⁶³ Zakariás főpapot vallatóra fogták, hogy hol van a fia, nem árulta el, ezért meggyilkolták Heródes emberei. Holttestét nem találták meg a zsinagógában, csak a kővé vált véréét.”

XIX. A HAZATÉRÉS

Ahogy az angyal utasítja Szent Józsefet a hazatérésre : „Kelj fel, fogd a gyermeket és anyját és menj Izrael földjére, mert meghaltak, akik a gyermek életére törtek.” (Mt 2,20) Ezek a szavak nagyon hasonlítanak azokra, amiket Isten mond Mózesnek : „Menj, térj vissza Egyiptomba, mert meghaltak mindazok akik életedre törtek.” (Kiv 4,19) Máté evangélista többes számot használ, pedig csak Heródes haláláról van szó, ez egyértelművé teszi az ószövetségi utalást. Szent József nem Júdeába tér vissza Szűz Máriával és a gyermek Jézussal, hanem Archelausz fejedelem területe helyett, Galileát választja, egy álombéli utasítás nyomán. Archelausz etnarcha vagyis fejedelem, Nagy Heródes fia Kr. e. 4-től Kr. u. 6-ig uralkodott, aztán Augustus császár a mai Franciaország területére

⁶³ ADAMIK (szerk.) *op. cit.*, 16.

számúzte. A zsidók kérvényezték Archelausz leváltását. Anyja Szamareai Maltaké volt, testvére pedig Antipász, aki lefejeztette Keresztelő Szent Jánost. Archelausz után Quirinus római helytartó következett, aki népszámlálást kezdeményezett de a zsidók lázadása miatt ez meghiúsult. Erről Lukács evangélista is beszámol az ApCsel 5,37 részben. A júdeai helytartók, vagyis prokurátorok sorában a hatodik volt Pontius Pilátus Kr. u. 26-36. Galilea fővárosa Szepphórisz volt közel Názárethez. Szepphóriszt éppen akkor építették újjá, ezért egy ács, mint Szent József, könnyen kaphatott munkát. Galilea a deportációk után vegyes lakosságúvá vált, mert idegeneket telepítettek be, így félig pogány földnek számított. A *galil* szó körzetet jelent, a pogányok körzetét. A galileaiakat erkölcsileg romlottnak tartották, vallásilag képzetlennek.⁶⁴

Miért nem Betlehembe tért vissza Szent József a családjával, tehetnék fel a kérdést. Bárhová is költöztek volna, mindenhol újra kellett kezdeniük az életet, úgyhogy Názáretet választotta Szent József az isteni intés miatt. Az arab evangélium apokrif szövegében a Szent Család Egyiptomból, Betlehembe költözik vissza. A gyermek Jézus fürdővize itt vakságot gyógyít. A halálos beteg gyereket Jézus ruhája gyógyítja meg, amivel betakarja az anyja. Ez a kisfiú lesz Bertalan apostol. Az apokrif gyermekség evangéliumokra jellemző, hogy az evangéliumok és az Apostolok Cselekedetei szereplőit szerepeltetik, már Jézus gyermekkorában. Így bukkant fel az arab evangéliumban a kis Júdás is.⁶⁵ Názáretet az Ószövetség sehol nem említi.

A „náretinek fogják hívni” jövendölés, így szó szerint, egyik prófétánál sem szerepel. Názáret szóhoz hasonlít a *necer* szó, ami vesszőszálat jelent. A *necer* szó Izaiásnál fordul elő (Iz 11,1). A Messiás Isai gyökeréről hajt ki, mint egy vesszőszál. Legtöbbször erre a jövendölésre asszociálunk. A vesszőszál másik fordítása a sarj, csemete : „Íme egy férfi, Sarjadék a neve.” Más fordításban :

„Ímé bizony előhozom az én szolgámat, Csemetét.” (Zak 3,8) „Ímé egy férfiú, a neve Csemete, mert csemete támad belőle, és megépíti az Úrnak templomát.” (Zak 6,12) „Ímé eljönnek a napok, azt mondja az Úr, és támasztok Dávidnak igaz magvat, és uralkodik, mint király, és bölcsen cselekszik és méltányosságot és igazságot cselekszik e földön.” (Jer 23,5)

⁶⁴ Vö. THORDAY A., (főszerk.) *Jeromos Bibliakommentár Az Újszövetség könyveinek magyarázata II. köt.* Budapest 2003, 69-8.

⁶⁵ Vö. ADAMIK (szerk.) *op. cit.*, 34-44.

A Názáret szó, a *nezzer* korona, *nacar* megtart, őriz szavakkal is összecseng. A *nazír* szó jelentése, tiszta, Istennek szentelt férfi. Nazireátusi fogadalommal hozták összefüggésbe Názáretet. Nazír nő is lehetett. Názáret település valószínűleg a Makkabeus korban keletkezett, amikor több zsidó telepedett le Galileában. Názáretben szállásolták el, a Galilea északi részét megszállva tartó római helyőrséget. Ezért a názáretieket megalkuvónak tartották, kollaboránsoknak. A názáreti név megvetést fejezett ki. Nátánáel apostol is megjegyezte, hogy jöhet-e valami jó Názáretből ?!⁶⁶

EREDMÉNYEK

Ide szeretném illeszteni Nagy Szent Bazil, Homilia Krisztus szent születésére című prédikációját, mert tökéletes összefoglalása a dolgozatom témájának :

„A bölcsek perzsa mágusok, akik idejüket azzal töltötték, hogy jósoltak, ráolvastak, figyeltek bizonyos ellentétes természeti hatásokat, és a csillagos eget fürkészték. Ugyanennek a jóslatnak részese volt Bileám is, akit Bálák küldött, hogy bizonyos szertartások kíséretében átkozza meg Izraelt. Negyedik hasonlatában ő ezt mondja az Úrról : >A látó férfiú, aki hallja az Isten szavait, aki ismeri a Magasságbeli tudományát, és álomban látja Isten látomásait, megnyílnak szemei. Megmutatom neki, de nem most, boldognak mondom, de nem a közeli jövőben. Csillag kél Jákobból, és Férfiú támad Izraelből.< (Szám 24,17) Ezért a régi jóslatra emlékezve, felkeresték Júdea területét, eljöttek megtudni, hogy hol van a zsidók megszületett királya. Az Úr eljövételével talán már az ellentétes erő is észrevehetően meggyengült, amivel a szülött nagy hatalma mellett tettek tanúságot. Ezért amikor rátaláltak a gyermekekre, hódoltak neki ajándékokkal. Mágusok, akik távol voltak Istentől, és a szövetség népétől idegnek, elsőként váltak méltóvá arra, hogy hódoljanak neki, mert az ellenségek tanúságtétele sokkal hitelre méltóbb. Mert ha elsőként a zsidók borultak volna le előtte, arra lehetett volna gondolni, hogy a velük rokont tisztelik. Most azonban pontosan olyanok, akiket semmilyen rokonság nem fűzött hozzá, borulnak le előtte, mint Isten előtt, hogy ítélet alá essenek azok, akik rokonai, akik keresztre feszítik azt, akit az idegenek imádnak. Mivel az égi tünemények megfigyelésére szánták magukat, nem is hiába szemlélték az

⁶⁶ Vö. GYÜRKI *op. cit.*, 36-48.

ég csodáját, meglátták az új és szokatlan csillagot, az Úr születésekor felkelőt. A kelő csillagra senki ne hivatkozzon az asztrológiai igazolásnál. Az asztrológusok ugyanis a születéseket a már meglévő csillagok ilyen-olyan állására vezetik vissza, amelyet az élet során bekövetkező dolgok okának tartanak mindenkinél, ezért nem jelezte a királyi születést a meglévő csillagok közül egyik sem, és az nem is a szokásos csillagok egyike volt. Azok ugyanis a teremtéssel kezdettől fogva létesültek, és a vagy mindörökké álló, vagy szüntelen mozgású csillagok között nincs, olyan egy sem, amely megmozdulna, a bolygók pedig soha meg nem állnak.

Ez viszont mindkettő tulajdonságát egyesíti magában, a mozgást és az állást, ezért sem egyikhez, sem másikhoz nem tartozhat. Mozgott ugyanis keletről Betlehemig, megállt pedig a hely felett, ahol a gyermek volt. Így jöttek a mágusok keletről a csillag vezetését követve, megálltak forrongásba hozták a várost, felkeltették a félelmet a zsidók királyában. Amikor megtalálták azt, akit kerestek, megtisztelték ajándékaikkal, az arannyal, a tömjénnel, és a mirhával.”⁶⁷

ÖSSZEFOGLALÁS

Jézus Krisztus születésével beteljesedtek az ószövetségi próféciaák, a végidő elkezdődött. A Szentháromság második személye megtestesült, a történelemben emberré vált, a római császár alattvalójává. Hívó gyermekként először a karácsony ünnepével találkozunk. A karácsonyi történet fontos szereplői a napkeleti bölcsek. Az ő szerepüket, tevékenységüket vizsgáltam meg közelebbről. Máté és Lukács elbeszélésében Jézus kiskoráról több közös pont található. Ezek közül a legfontosabbak, Jézus Dávid fia, azaz Júda törzséből származik, Betlehemben született és Názáretben nevelkedett, anyja szűzen fogant, József jegyese, még egybekelésük előtt fogant a Szentlélektől, a foganás után Mária és József egybekelnek, a gyerek nevét az angyal határozza meg. Jézus születésétől kezdve megosztja sorsát a szegényekkel, küldetése, hogy örömhírt vigyen nekik. Isten belép az emberiség történelmébe Jézus születésével. Jézus fellépése új üdvtörténeti korszakot indít. A Jézus előtti törvény és próféták idejére az ígélet a jellemző. Az ígélet Jézussal teljesedett be. József életében Mária

⁶⁷ NAGY SZENT BAZIL *Homília az Úr szent születésére*, in Vanyó, L., szerk. Ókeresztény Írók 16. köt. Budapest 2001, 81-82.

állapotossága először válságot idéz elő, hiszen még csak jegyesek voltak. A jegyesség a zsidóknál a házassággal egyenértékű kapcsolat volt. Felbontani csak elbocsátó levéllel lehetett. A jegyesség megszegése halálbüntetést vont maga után. Az angyal felvilágosítja azonban Józsefet, hogy ami történt, az Isten dicsőséges munkája.

Izrael megváltása az első lépés a világ megváltásának útján. Ebbe a tervbe vonta bele Józsefet az Isten. A midrás jelentése magyarázatkeresés a Szentíráshoz, a haggadáé az Írás hirdetése. A midrás a haggadikus bibliamagyarázatok gyűjteménye.

Máté evangélium második fejezete rokon a midrás műfajjal, de mégsem az, hanem evangélium. Az angyal parancsot ad, hogy a születendő gyermeknek milyen nevet válasszanak, olyat, ami kifejezi életének tartalmát : Jézus, a Szabadító. József megsérti az ősi szokást, amikor nem várja meg a jegyesség egy évének leteltét, hanem rögtön magához veszi Máriát. A dolgozatomban megvizsgáltam, hogy mit ért az evangélium napkeleti bölcse kifejezés alatt. A napkeleti bölcsek a Pártus birodalomból érkeztek, zoroasztriánus vallásúak voltak, valószínűleg a Marduk templom csillagvizsgálói voltak. Vizsgáltam továbbá azt a kérdést, hogy mi alapján őrizzük azt a hagyományt, hogy a napkeleti bölcsek hárman voltak, holott az evangélium nem írja a számukat. Az evangéliumban említett három ajándék alapján gondoljuk, hogy hárman voltak. A hagyomány az egyik bölcset fekete bőrűnek, a másikat barna bőrűnek ábrázolja. Miért? Az egész emberiség hódolatát képviselték a bölcsek, ezért az egyikük barna, másikuk fekete bőrű, hogy az emberi fajok meg legyenek jelenítve. Valóban biztonsággal ismerhetjük a bölcsek neveit? A bölcsek ma ismert neve minden esetre az arám nyelvből származik. A legizgalmasabb kérdés számomra azonban az volt, hogyan alakultak át a népi képzeletben a napkeleti bölcsek mágusokká, királyokká? A bölcsek görögül *hoi magoi*, innen ered a mágus elnevezés. A mágusok perzsa papi kaszt volt eredetileg, álomfejtéssel, csillagjóslással foglalkoztak a Zoroasztrizmusban, a babiloni királyi udvarban tisztségviselők, tanácsadók voltak. Ószövetségi messiási próféciaik alapján gondoljuk, hogy királyok voltak. Az apokrif iratok szerint a pogány királyokat azért nevezték mágusoknak, mert amikor áldozatot mutattak be Istennek, a királyi köntös fölé mágusköpenyt vettek.⁶⁸

Ha a napkeleti bölcsek nem a választott népből származtak, hanem idegen népből, hogyan ismerték fel ők elsőként a zsidó Megváltót? Honnan tudták, hogy várni kell a

⁶⁸ Vö. LIPTAY – RÓZSA *op. cit.*, 198-213.

Messiást? Zsidó tudósok utaztak keletre a babiloni fogság után, hogy ottani ószövetségi iratok után kutassanak, tőlük hallották a Pártus birodalomban a bölcsek, Bálám próféciáját, a Jákobból származó csillagról. Illetve a zsidó diaszprórától is volt értesülésük a várt Messiásról, de Zoroaszter próféta is jövendölt róla a pártusok 'szent' könyvében, az Avesztában.

A napkeleti bölcsek tehát csillagvizsgálók voltak, asztrológusok. A betlehemi csillagjelenség után indultak útnak, hogy imádják a zsidók újszülött királyát. Heródes megrémült, hogy született valaki a jogos királyi sarjából, alakját összekapcsolta a Messiáséval, akit akkoriban mindenki várt. A csillagjósok megtérése volt a Megváltó első csodája. Heródes a zsidó koronát Markus Antonius római triumvír segítségével szerezte meg. Igazi despota uralkodó volt, akitől nemcsak alattvalóinak kellett félteniük az életüket, hanem saját családtagjainak is. Halála után országa részenként a rómaiak kezére jutott. Az országot majd csak unokája II. Heródes Agrippa egyesíti.⁶⁹

Betlehem, ahová a bölcsek igyekeztek, Jeruzsálemtől délre van 8 kilométerre. Betlehem valódi neve Beth Lahamu, aminek jelentése, kenyér háza. Kr. e. 1400 évvel már lakott település volt. Dávid király szülőhelye. Ma a Születés temploma jelöli a barlangistálló helyét, ahol Jézus a világra jött. A csillag hogyan vezette akkor a mágusokat, amikor a csillagok természetes mozgása az égbolton nyugatra halad? A csillag Isten dicsőséges jelenléte volt, olyan, mint amilyen tűz- és felhőoszlop formájában 40 éven át, vezette a vándorló zsidókat a pusztában, az Ígéret földje felé. Istennek ezt a jelenlétét, jobb szó híján, csillagnak nevezték. A betlehemi csillagot gondolták már üstökösnek, bolygók együttállásának, vagyis konstellációnak, vagy novának. A csillag tehát valódi csillag volt, nem pedig egy szimbólum csupán, amit gyakran használtak ókori emberek születésénél és halálánál a korabeli iratok. Julius Caesar, Mithriadesz halálakor üstököst figyeltek meg a kortársak. A betlehemi csillag két évvel azelőtt jelent meg először a napkeleti bölcseknek, hogy azok Jézushoz megérkeztek. Ezért ölette meg Heródes a két év alatti fiúgyermeket Betlehemben.

A napkeleti bölcsek ünnepe január 6.-án van a latin rítus szerint. Régen keleten ez a nap Jézus születésnapjának számított, egyiptomi hagyományok alapján. A vízkereszt eredetileg

⁶⁹ Vö. LIPTAY- RÓZSA *op. cit.* 198-213.

Krisztus születésének az ünnepe volt, keletkezése megelőzte a december 25.-ei ünnepét. Nyomai már a Kr. u. 3. századtól felfedezhetők.

Nyugaton a Kr. u. 4. században vezették be a december 25.-ei karácsonyt, viszont a január 6.-ai megemlékezést már nem lehetett beszüntetni, így azt átalakították a napkeleti bölcsek, vagyis három királyok ünnepévé. A bölcsek ajándékot hoztak a gyermek Jézusnak, aranyat, tömjént, mirhát. Az arany a király Jézusé, a tömjén a pap Jézusé, a mirha a szenvedő Jézusé. A napkeleti bölcsek ereklyéjét Szent Ilona, Nagy Konstantin császár anyja a konstantinápolyi székesegyházba vitette. Később Milánóba került az ereklye, majd Kölnbe, ahol a mai napig látható. A Szent család valószínűleg egy karavánúton menekült Egyiptomba, esetleg csatlakoztak egy karavánhoz. Az apokrif evangéliumok számos csodát kötnek az Egyiptomban tartózkodó gyermek Jézushoz. Matareában látható az a kápolna, ami a Szent család egyiptomi házának helyén épült. Szent Józsefet álomban utasítja egy angyal, amikor hazatérhetnek Názáretbe.

A napkeleti bölcsek kedves alakja minden karácsonykor körülveszi a kisdéd Jézust. Gyermekkorunkban szívesen játszottuk el a királyok szerepét a betlehemesben. A mi gyerekeinket is megtanítjuk a pogány bölcsek példája nyomán a Megváltó hódolatára. Isten ajándéka az emberiségnek a Messiás. A napkeleti bölcsek is kedveskedtek ajándékkal a gyermek Jézusnak. Ezen cselekedetek alapján mi is megajándékozunk egymást karácsony szent ünnepén.

BIBLIOGRÁFIA

1. ADAMIK T. (szerk.), *Apokrif iratok Csodás evangéliumok*, Budapest 1996.
2. ARANYSZÁJÚ JÁNOS *A felfoghatatlanról és az Egyszülött dicsőségéről*, Budapest 1990.
3. BAÁN I. *Krisztus közöttünk*, Budapest 1984.

4. BARÁTH T. *A magyar népek őstörténete*, Budapest 1997.
5. BODA L. *A Makkabeusi kortól Heródesig a kumráni közjátékkal*, Budapest 1996.
6. FARKAS H. *A Biblia rejtélyei*, Budapest 2000.
7. FARKASFALVY D. *Bevezetés az újszövetségi szentírás könyveihez*, Budapest 1994.
8. FLAVIUS, J. *A zsidó háború*, Budapest 1999.
9. FLAVIUS, J. *Zsidók története*, Budapest 1983.
10. GASCOIGNE, B. *A keresztények*, Budapest 1993.
11. GECSE G. *Bibliai történetek*, Budapest 1985.
12. GECSE G. *Vallástörténeti kislexikon*, Budapest 1971.
13. GICZY Gy. *Törvénytisztelet és Messianizmus*, Budapest 1993.
14. GYÜRKI L. *A Biblia földje*, Budapest 1998.
15. HAHN I. (szerk.), *A törzsek származása avagy a kincses barlang*, Budapest 1985.

16. HUNYADI L. *Az emberiség vallásai az őskortól napjainkig*, Budapest 1998.
17. IVANCSÓ I. (szerk.), *Eteria útinaplója*, Nyíregyháza 1999.
18. JEREMIÁS É. *Iráni vallások*, Budapest 1989.
19. KERESZTY R. *Jézus Krisztus*, Budapest 1995.
20. KOCSIS I. *Lukács evangéliuma kommentár*, Budapest 1995.
21. KONCZ L. *A mi Krisztusunk*, Budapest 1995.
22. KROLL, G. *Jézus nyomában*, Budapest 1982.
23. LIPTAY Gy. - RÓZSA H. *Krisztus Jézus született gyermekségevangelium Lukács és Máté szerint*, Budapest 1978.
24. LUTZER, W.E. *Krisztus és a többi Isten*, Budapest 1995.
25. MAGNUSSON, *Ásóval a Biblia nyomában*, Budapest 1985.
26. MARTUCCI, J. (szerk.), *Jézus születésének elbeszélései Jézus Krisztus tegnap és ma*, Róma 1975.
27. MEYENDORFF, J. *A bizánci teológia*, Budapest 2006.

28. PAIS I. *Bibliai érdekességek történetek aforizmák*, Budapest 1993.
29. PUCEK O. (szerk.), *Bibliaismereti kézikönyv*, Budapest 2004.
30. RAHNER, K. - VORGRIMLER, H. *Teológiai kieszótár*, Budapest 1980.
31. RATZINGER, J. *A keresztény hit*, Bécs 1983.
32. RENAN, J. *Jézus és kora I.*, Budapest 1991.
33. SÖVEGES D. *Fejezetek a lelkiesség történetéből*, Budapest 2007.
34. SZABÓ F. *Az Emmauszi úton*, Róma 1987.
35. TAKÁCS Gy. *Az Újszövetség irodalma*, Budapest 1999.
36. TERES Á. *Biblia és asztronómia*, Kecskemét 2005..
37. THORDAY A. (főszerk.), *Jeromos Bibliakommentár Az Újszövetség könyveinek magyarázata II.*, Budapest 2003.
38. TRAPÉ, A. *Szent Ágoston*, Budapest 2007.

39. VANYÓ L. *Egyházatyák*, Budapest 1990.

40. VANYÓ L. (szerk.), Ókeresztény írók 16 *Nagy Szent Bazil*, Budapest 2001.

41. VANYÓ L. (szerk.), Ókeresztény írók 18 *Nüsszai Szent Gergely*, Budapest 2002.

42. VARGA ZS. *Jubileumi kommentár A Szentírás magyarázata III.*, Budapest 1995.

43. WALVOORD, J. - ZUCK, R. (szerk.), *A Biblia ismerete kommentársorozat VI.*, Budapest 1997.

44. WOUK, H. *Én Istenem*, Budapest 1993.

SUMMARY

The first religious experience of our childhood is Christmas. The story about the Creator of the World enchants us, however He was just a poor baby, who was visited by the Magi (or Wise Men) from the East, although not in a fancy palace but in a cold stable. He has arrived to the Chosen People, who has persecuted and rejected Him. Folklore traditions are based on these ambivalent occurrences, but it still becomes clear, that the Magi, who represented the pagan world, realized that the Son of God lives His life in a human body since vulnerable infancy. With the born of Jesus the End has started, the prophecies have been fulfilled. The Magi, being astronomer scholars, as ancient scientists observed the Star of Bethlehem, the sign of the birth of Christ. It was a common belief in the ancient times, that miraculous celestial phenomenon were connected to the birth or death of the famous people and great personages. The Magi, noticing The Star of Bethlehem several times, set out from their own country to Judea, which was under the Roman Empire's authority, to salute Christ. They paid homage to the Edomite King, Herod the Great, who thought he identified a terrestrial king, and not the Messiah, therefore he sought His life. The visit of the Magi is celebrated every 6th of January, on Epiphany. The very strict Biblical Criticism questions if the Magi really existed or their reverence is just a legendary element in the Gospel. We can be assured in their existence,

since we can see their relic at the Cologne Cathedral. Israel was under the Roman reign and its neighboring country at the time of Jesus was the powerful Parthian Empire, the only military match for Rome. The astronomy and astrology were highly developed in the Parthian Empire. The three wise astronomers, who were led to adoration not only by the scientific recognition, arrived from this empire. Their conversion was the Divine Infant's first miracle. The Magi were Zoroastrians, most probably astronomers from the Marduk Church. According to the Avesta, Zoroaster prophet prognosticated the birth of the Saviour, who was expected by the Parthians. Their wise astronomers were observing the sky, so they get to know when the King of the World will be born. According to the Christian tradition, Jewish scholars traveled to the east to look for local writings from the Old Testament, and the astronomers heard the prophecy of Balaam, about the star out of Jacob from them.

Many assume since there were three gifts mentioned in the Gospel there must have been three Magi from the east. They represented the whole humanity's reverence, therefore one of them has got brown skin, and the other one has got black, so that the different human races are visualized. The names of the Magi originate from the Aramaic. The word Magi is originated from the Greek words "hoi magoi" and means Wise Men. Referring to messianic prophecies from the Old Testament they are assumed to have been kings. The Star of Bethlehem was a glorious Presence of God, just like the pillar of fire and cloud, leading the wandering Jews in the desert to The Promised Land for 40 years. They named this Presence of God - for the lack of something better word - a star.

N y i l a t k o z a t

Alulírott kijelentem, hogy az általam készített és

benyújtott szakdolgozat saját munkám eredménye, melyben a felhasznált forrásokat és

szakirodalmat a módszertani követelményeknek megfelelően feltüntettem.

Hozzájárulok, hogy a szakdolgozat könyvtári példányában a szaktanári értékelés is

elhelyezésre kerüljön.

Dátum: Nyíregyháza,

.....

szerző aláírása